

ЧЕРЕВАТИЙ АРТУР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Допускається до захисту:
завідувач кафедри
підприємництва, корпоративної
та просторової економіки
канд.екон.наук, доцент
_____ Олександр ТРЕГУБОВ
« _____ » _____ 2024 р.

**ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ
ЗАСОБІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ
(на прикладі ПСП «Агропрія»)**

Спеціальність 051 Економіка

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Керівник:
Сергій КОЗЛОВСЬКИЙ, професор
кафедри підприємництва, корпоративної
та просторової економіки,
докт.екон.наук, професор

(підпис)

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали/за шкалою ЄКТС/за національною
шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

АНОТАЦІЯ

Череватий А.О. Підвищення ефективності використання основних засобів на підприємстві (на прикладі ПСП «Агромрія»). Спеціальність 051 Економіка. Освітня програма «Економіка підприємства». Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2024.

Метою даної дипломної роботи є розробка заходів щодо вдосконалення ефективності використання основних засобів на підприємствах. Наукова новизна проведених досліджень полягає в тому, що нами були розроблені наступні пропозиції щодо вдосконалення ефективності використання основних засобів на досліджуваному підприємстві ПСП „Агромрія”. Запропоновано вдосконалити існуючу виробничу структуру основних засобів підприємства на основі використання оптимізаційних моделей, що дозволяє максимізувати ефективність використання основних засобів та сприяти пошуку резервів підвищення ефективності її використання. Запропоновано вдосконалити механізм управління відтворенням основних засобів через використання інструментарію управління ендогенними та екзогенними факторами.

Ключові слова: основні засоби, підприємство, ефективність, управління.
108 с., 21 табл., 11 рис., 84 джерел.

Cherevaty A.O. Increasing the efficiency of fixed assets utilization at the enterprise (on the example of PSP "Agromriya"). Specialty 051 Economics. Educational program "Enterprise Economics". Vasyl' Stus Donetsk National University. Vinnytsia, 2024.

The purpose of this thesis is to develop measures to improve the efficiency of fixed assets utilization at enterprises. The scientific novelty of the conducted research lies in the fact that we have developed the following proposals to improve the efficiency of fixed assets utilization at the studied enterprise PSP "Agromriya". It is proposed to improve the existing production structure of fixed assets of the enterprise based on the use of optimization models, which allows to maximize the efficiency of fixed assets utilization and to facilitate the search for reserves to increase the efficiency of its utilization. It is proposed to improve the mechanism for managing the reproduction of fixed assets through the use of endogenous and exogenous factor management tools.

Keywords: fixed assets, enterprise, efficiency, management.

108 p., 21 tabl., 11 fig., bibliography: 84 items.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ	
ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ	8
1.1 Економічна сутність основних засобів підприємства	8
1.2 Показники ефективності використання основних засобів на підприємстві.....	16
1.3 Особливості формування основних засобів на підприємстві.....	28
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ	
ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ ПСП "АГРОМРІЯ",	39
2.1. Організаційно-економічна характеристика підприємства.....	39
2.2 Оцінка структури та ефективності використання основних засобів підприємства.....	53
2.3 Фактори впливу на ефективність використання основних засобів на підприємстві.....	59
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ	
ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ ПСП „АГРОМРІЯ”	65
3.1 Оптимізація виробничої структури основних засобів підприємства.....	65
3.2. Вдосконалення механізму управління відтворенням основних засобів як напрямок підвищення ефективності їх використання	76
ВИСНОВКИ.....	95
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	102

ВСТУП

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що одним із важливих напрямів підвищення ефективності суспільного виробництва в умовах ринкової економіки є здійснення збалансованої економічної політики. Економічні перетворення в державі спрямовані на розв'язання конкретних завдань стабілізації та відновлення економічного зростання, пошук шляхів інтенсифікації виробництва, більш раціональне використання виробничого потенціалу.

Матеріальною передумовою зростання продуктивності суспільної праці, збільшення обсягів виробництва сукупного суспільного продукту і національного доходу України є підвищення ефективності використання основних виробничих фондів.

Питання ефективного використання основних виробничих фондів є актуальним, а опубліковані праці, переважна більшість з яких є принагідними, не дають підстав робити висновки про вичерпаність задекларованої проблеми. Розробці теоретичних і практичних питань відтворення та ефективності використання основних фондів, збалансованості факторів виробництва присвячені праці таких вітчизняних і зарубіжних вчених як А.Сміта, Д.Рікардо, А.Маршала, Т.Каселя, К.Маркса. Серед вітчизняних дослідників, які займаються питаннями відтворення ефективного використання основних засобів в галузях АПК слід відзначити О.М.Голованова, І.Н.Дороша, А.О.Заїнчковського, М.І.Кісіля, С.В. Козловського, М.Г.Любаса, Т.М.Підлісецького, П.Г.Саблука, В.Д.Слюсара, О.М.Шестопаля та інших.

Важливість і актуальність проблеми мобілізації всієї сукупності технічних, організаційних та економічних заходів щодо підвищення ефективності використання основних виробничих фондів значно зростає в сучасних умовах. Перед практикою постають нові завдання, що вимагають розробки та впровадження комплексу заходів, спрямованих на підвищення фондівіддачі. Тому зважаючи на всі об'єктивні і суб'єктивні чинники підвищення ефективності використання основних виробничих фондів, з точки зору теорії і практики

поставлена проблема є актуальною і потребує свого розв'язання.

Метою даної дипломної роботи є розробка заходів щодо вдосконалення ефективності використання основних засобів на підприємствах.

Мета дослідження зумовила необхідність розв'язання **таких завдань**:

- вивчити основні підходи до розуміння економічної сутності поняття „основні засоби” та виявити відмінності від категорій „основний капітал” та „основні фонди”;
- розглянути основні показники ефективності використання основних засобів на підприємстві та їх систематизувати;
- розглянути теоретичні підходи до визначення показників ефективності використання основних засобів підприємств різного галузевого спрямування;
- виявити особливості формування основних засобів на підприємстві;
- проаналізувати процеси ефективного використання основних засобів на прикладі підприємства ПСП „Агромрія”;
- оцінити структуру та ефективність використання основних засобів на досліджуваному підприємстві;
- дослідити фактори впливу на формування структури та ефективність використання основних засобів підприємства ПСП «Агромрія»;
- на основі проведеного аналізу розробити заходи щодо підвищення ефективності використання основних засобів на підприємстві ПСП «Агромрія».

Предметом дослідження є удосконалення ефективності використання основних засобів на підприємстві на прикладі приватного сільськогосподарського підприємства „Агромрія”.

Об'єктом дослідження є приватне сільськогосподарське підприємство ПСП „Агромрія”.

В даній роботі використовуються наступні **методи дослідження**, зокрема: економічного аналізу, синтезу, порівняння, аналогії – для оцінки отриманих фактичних значень показників у динаміці та в порівнянні з нормативними; наукової абстракції - при виділенні найбільш важливих показників оцінки фінансового стану підприємств серед наявної в літературних та

нормативних джерелах значної їх кількості; спостереження, групування, узагальнення – в процесі розробки остаточних висновків на основі отриманих результатів аналітичних досліджень.

Інформаційною базою дослідження слугували законодавчі та нормативні акти, що діють в Україні, міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, зведені статистичні матеріали Державного комітету статистики України; наукові праці вітчизняних та зарубіжних економістів, матеріали періодичної преси, а також дані бухгалтерського обліку та фінансової звітності досліджуваного підприємства, опрацьовані автором особисто.

Наукова новизна проведених досліджень полягає в тому, що нами були розроблені наступні пропозиції щодо вдосконалення ефективності використання основних засобів на досліджуваному підприємстві ПСП „Агромрія”. Запропоновано вдосконалити існуючу виробничу структуру основних засобів підприємства на основі використання оптимізаційних моделей, що дозволяє максимізувати ефективність використання основних засобів та сприяти пошуку резервів підвищення ефективності її використання. Запропоновано вдосконалити механізм управління відтворенням основних засобів через використання інструментарію управління ендогенними та екзогенними факторами.

Практичне значення отриманих результатів полягає в теоретичному обґрунтуванні та практичному вирішенні комплексу питань, пов'язаних з підвищенням ефективності використання основних засобів на підприємствах в сучасних умовах господарювання. Для більш ефективного використання основних засобів на підприємстві слід вжити таких заходів: запровадження в дію невстановленого устаткування, заміна і модернізація його; скорочення денних і внутрішньозмінних простоїв. усунення даного недоліку може бути досягнуте шляхом введення прогресивних організаційних і технологічних заходів; більш інтенсивне використання устаткування; упровадження заходів НТП; підвищення кваліфікації робочого персоналу, що забезпечує більш ефективне і дбайливе використання устаткування; економічне стимулювання

основних і допоміжних робітників, що передбачає залежність зарплати від випуску і якості виробленої продукції.

Положення, що виносяться на захист: встановлено сутність категорії основні засоби; виокремлено заходи підвищення ефективності використання основними засобами підприємства; визначено інтенсивні та екстенсивні фактори якими слід управляти з метою вдосконалення ефективності використання наявного обладнання; розроблено пропозиції щодо вдосконалення ефективності використання основних засобів на досліджуваному підприємстві ПСП „Агропріа”.

Апробація результатів. За результатами виконаної роботи підготовлена доповідь на видані тези на тему «Особливості формування основних засобів на підприємстві», які були розглянуті на VIII Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Перспективи розвитку управлінських систем у соціальній та економічній сферах України: теорія і практика», м. Київ, 13.11.2024.

Структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, 21 таблиць, 11 рисунків, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

1.1 Економічна сутність основних засобів підприємства

Сучасний етап розвитку економіки України характеризується потужним формуванням і залученням ринкових механізмів у всіх сферах суспільства. Однією із важливих характеристик ринкової суспільно-економічної формації – це безумовно приватна власність на використовувані ресурси. Відповідно, кожне підприємство повинно самостійно здійснювати політику управління наявними ресурсами, що є досить складним процесом, оскільки інфраструктура держави в цілому має високий рівень морального і фізичного спрацювання. В командно-адміністративній економіці держава жорстко регулювала процеси відтворення засобів виробництва та за допомогою директивних методів здійснювала політику управління як використовуваними ресурсами підприємства, так і джерелами їх формування. Сучасні умови господарювання вимагають від підприємств залучення у виробництва сучасної техніки і технології, що сприятиме зміцненню їх конкурентних позицій на ринку, підвищенню якості виготовленої продукції, виконуваних робіт чи наданих послуг, збільшенню прибутку і рентабельності в цілому. Формування ефективної політики управління основними засобами на підприємстві залежить першочергово від розуміння їх сутності, складу і особливостей утворення з урахуванням капіталізації всіх сфер діяльності та оптимізації складу джерел їх фінансування.

В більшості наукових праць останніх часів все більше зустрічається вживання терміну „капітал” замість поняття „фонди”. Деякі вчені –економісти у своїх працях розмежовують вартісну сторону основних засобів, трактуючи її як основний капітал, і матеріальний зміст основних засобів, розглядаючи його як основні фонди підприємства. Інші вчені-економісти застосовують категорії „капітал-фонди” чи „фонди-капітал”.

За радянських часів вважалось, що в розпорядження підприємства виділялись необхідні для виробничої діяльності різні матеріальні цінності і

грошові кошти, які являлись суспільними фондами виробничого призначення. Ці фонди виступали в трьох формах: грошовій, виробничій і товарній. Виробничі фонди виступали в ролі засобів і предметів праці [79]. Перш за все, формування суспільних фондів пов'язане з державною формою власності на ресурси і директивним регулюванням економічних процесів з боку держави. Таким чином, держава акумулювала основні фонди і планомірно здійснювала відтворювальні процеси на підприємствах.

Розглядаючи саме поняття „фонди” в економічній літературі мають на увазі джерела утворення засобів підприємства, тобто статутний фонд, амортизаційний фонд, прибуток та інші джерела, що відображаються в пасиві балансу підприємства. Дане поєднання вже є несумісним і суперечним, оскільки основні фонди розміщення в активі балансу і характеризують матеріальні цінності підприємства. Таким чином, поняття „фонди” і поняття „капітал” дещо ототожнюються.

Зазначений підхід все більше набуває підтримки економістів при розробці нових програм курсів „Економіка підприємства” та „Основи економічної теорії”. Зокрема, у науковій праці відомого вченого-економіста С.Ф. Покропівного представлений розділ під назвою: „Капітал і виробничі фонди”, де розглядається окремо категорія „основний капітал” як частина постійного капіталу, яка складається з вартості засобів праці і обертається протягом кількох періодів виробництва. І окремо виробничі фонди, представлених за матеріально-речовим складом. В той же час, він дає розглядає основні фонди підприємства як засоби праці, які мають вартість і функціонують у виробництві тривалий час у своїй незмінній споживній вартості, а їхня вартість переноситься конкретною працею на вартість виготовленої продукції частинами в міру спрацювання. Таким чином, ми бачимо, що категорії „основні фонди” і „основний капітал” в певній мірі ототожнюються і акцентується увага на вартісній формі функціонування основних засобів [24].

Значна частина вітчизняних економістів таких як О.Ю. Болховітінова, З.М. Борисенко та інші у своїх працях також досліджують проблеми

відтворення засобів праці в суспільній формі основних фондів. Продовжується використання поняття „основні фонди” і в офіційних урядових матеріалах [6].

Вчені-економісти П.М. Павлов, В.Ю. Будавей та Е.О. Іванов вказували на необхідність розгляду поняття „основні фонди” як знаряддя чи засоби праці соціалістичного виробництва, що переносять свою вартість на продукцію протягом середнього терміну їх служби. Отже, вчені акцентують увагу на відповідність даної категорії лише до соціалістичного устрою суспільства [12]. Їхні погляди розділяє також науковець В.В. Михайлов, який розглядає основні фонди як сукупність відносин між суспільством, колективами на різному рівні, окремими працівниками з приводу формування, використання, оновлення частини суспільної власності на засоби виробництва, що входить до складу виробничих фондів суспільства [17].

Таким чином, ми бачимо, що більшість наукових праць ототожнюють поняття основні фонди із суспільною формою власності на ресурси, тотальним державним регулюванням відтворювальних процесів і соціалістичним устроєм. Поряд з цим, одні вчені–економісти розглядають категорії „основні фонди” і „основні засоби” як поняття-синоніми, інші науковці розмежовують їх лише за натурально-речовою або вартісною формами. Так, А.А. Додонов вказує, що дані терміни відносяться до однієї і тієї ж категорії і виражають одну і ту ж саму величину. А у статистичному довіднику 70-х років вказується, що основні засоби – термін, який використовується у бухгалтерському обліку як синонім економічного поняття „основні фонди”. Отже, ми бачимо чітке розмежування застосування першого як категорії бухгалтерського обліку, що обумовлено практичною необхідністю і, в той же час, застосування останнього як предмет дослідження теоретиків, тобто виникає суперечність між теоретичною базою і можливостями практичного застосування понятійного апарату досліджуваних категорій.

В науковій праці С.А. Ленської чітко вказано, що основні засоби представляють собою вартісний вираз основних фондів підприємства. Не можна не

відмітити цікавий підхід Н.Ф. Огійчука, який дотримується попереднього визначення і стверджує, що вартісний вираз основних засобів і основних фондів на будь-якому підприємстві буде збігатися, але трактує її як сукупність матеріально-речових цінностей, тобто з точки зору їх натуральної оцінки.

В той же час, група вчених-економістів під керівництвом П.С. Безруких ототожнюють поняття основні фонди з основними засобами і вказують лише на їх матеріальний зміст як на сукупність матеріально-речових об'єктів і цінностей, що обумовлює складність формування і реалізації відтворювальних процесів та неможливість оцінки їх ефективного використання.

Отже, узагальнюючи вище вказані підходи, ми вважаємо, що категорія „основні фонди” – це засоби праці, що функціонують тривалий час в умовах соціалістичного виробництва за відсутності відчуження найманих працівників від засобів виробництва, зберігаючи при цьому свою натурально-речову форму і переносять свою вартість на вартість виготовленої продукції поступово по мірі їх фізичного і морального спрацювання.

Розглянемо гносеологію самого поняття „основні засоби”. Із прийняттям Україною міжнародних стандартів бухгалтерського обліку сформувалось наступне визначення основних засобів. Основні засоби – це матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк використання яких більше одного року [27]. Відповідно це відобразилось в наукових працях вчених сучасності, які надають перевагу визначенню відповідно до нормативних і законодавчих актів України.

Відомий вчений-економіст С.І. Шульман використовує еволюційний підхід щодо визначення економічної категорії „основні засоби” і зазначає, що дане поняття бере від категорії основних фондів вартісну сутність форми засобів праці при соціалізмі, а від засобів праці – споживчу їх сутність і тим самим дає можливість господарській практиці забезпечити єдність обліку вартісного і споживчого аспектів руху і використання засобів праці в процесі

створення, розподілу, перерозподілу сукупного суспільного продукту і його вартості [34]. Таким чином, автор розглядає основні засоби як загальну категорію, що за своїм змістом містить і натуральну форму, і вартісний вираз.

Але і в законодавчих актах і нормативних документах України існують певні протиріччя. Зокрема, в економічних працях науковців кінця 90-х років у визначенні категорії основних засобів застосовувалась вартісна межа, що обумовлено законодавством цих часів. Так, Ф.Ф. Бутинець розглядає основні засоби як сукупність усіх засобів праці вартістю не менше 5 неоподатковуваних мінімумів заробітної плати і строком служби не менше одного року, виражена в грошовій оцінці [17]. В той же час, відомий вчений А.М. Поддєрьогін у своїх працях цих часів вказує, що основними засобами є матеріальні цінності, що використовуються у виробничій діяльності підприємства понад один календарний рік з початку введення їх в експлуатацію, а також предмети вартістю понад за одиницю понад 500 гривень (за ціною їх придбання) [76]. На нашу думку останнє твердження більше відповідає гносеології змісту економічної категорії „основні засоби” з урахуванням законодавчих обмежень тих часів.

На сучасному ж етапі розвитку економічних процесів в Україні ми спостерігаємо відмову від використання вартісної межі основних засобів в господарській практиці підприємств, тобто єдиним обмежувальним рівнем залишається термін експлуатації об'єктів, що є об'єктивно необхідним і практично доцільним.

Таким чином, дана категорія повністю відповідає розташуванню об'єктів основних засобів у активі балансу і характеризує їх з урахуванням натуральної і вартісної форм функціонування.

Щодо категорії „основний капітал”, то в цілому саме поняття капітал трактується неоднозначно. Деякі вчені пов'язують особливості функціонування основного капіталу підприємства лише із капіталістичним способом виробництва, інші вказують на характерність існування цієї категорії в умовах соціально-орієнтованої економіки і в постсоціалістичних країнах. Так, відомий науковець А.Е. Фукс вбачає необхідність застосування в економічній

теорії поняття капіталу щодо засобів виробництва, що є закономірністю в умовах реформування економічних відносин суб'єктів господарювання. А що стосується засобів праці, то вони набувають форми „основного капіталу” і відтворюються у цій соціально-економічній формі. Відповідно автор характеризує основний капітал як ті елементи продуктивного капіталу, які повною мірою беруть участь у виробничому процесі, але переносять свою вартість на виготовлювані товари частинами, в міру зносу. І все ж таки, незважаючи на попередню обґрунтованість щодо необхідності застосування саме даного поняття, ми бачимо, що в основному акцентується увага на вартісну форму основних засобів. Окремо вказується, що матеріальними носіями основного капіталу є засоби праці [79].

На нашу думку, слід розмежовувати поняття „основний капітал” і „основні засоби”, оскільки із прийняття П(С)БО капітал є реальним об'єктом, на який можна постійно впливати з метою отримання нових доходів фірми та виконання нею своїх зобов'язань. Тобто, капітал – це об'єктивний фактор виробництва, частина фінансових ресурсів, які використовуються підприємством у своїй діяльності.

Отже, основними фондами називають: засоби виробництва (праці), що мають вартість і функціонують у процесі виробництва більше ніж один рік, переносячи цю вартість на виготовлений продукт частинами [35-47]; сукупність предметів виробничого і невиробничого призначення, яким також притаманна участь у виробництві понад один рік [48]; сукупність матеріально-речових об'єктів і цінностей, які функціонують протягом тривалого часу [49-52]; сукупність відносин між суспільством, колективами на різному рівні [53].

Основними засобами називають: сукупність засобів праці, (знарядь виробництва), які беруть участь у виробництві протягом тривалого часу [54-62]; сукупність матеріально-речових цінностей [52,63-65]; матеріальні активи [66,67]; сукупність засобів праці і матеріальних умов виробництва, як це називають автори, маючи на увазі споруди, будівлі [68]; вартість основних фондів у грошовому виразі як вважають інші автори [69], “фонди, які тривало

використовують засоби виробництва”(незрозумілий нам вираз) [70], засоби тривалого використання [71]. Ряд авторів вважає, що між поняттями “основні засоби” і “основні фонди” немає різниці [40,48]: “Терміни “основні фонди” і “основні засоби” відносяться до однієї і тієї ж економічної категорії і виражають одну і ту ж величину” [40,с.11]. “Основні засоби – термін, який використовується у бухгалтерському обліку як синонім економічного поняття “основні фонди” [48, с. 365]. Але з огляду на те, що поняття “основні засоби” найширше використовується у бухгалтерському обліку, який має чітку практичну орієнтованість, то зазвичай уводиться якийсь обмежувальний рівень у вартості чи у терміні служби, що служить для розмежування, адже поняття тривалого використання чи поняття високовартісні – це самі по собі доволі визначені поняття, але вони не ведуть до якоїсь класифікації. Як зазначав А.Маршалл, ми ніколи не розрізнимо довгі стіни від коротких, поки не задамо якогось довільного правила [28,с.233]. Тож у бухгалтерському обліку і задаються такі обмежувачі у вартості і терміні служби. На нашу думку, подібний підхід характеризується практичною доцільністю, а не науковим тлумаченням.

Проаналізувавши визначення всіх трьох понять, можна побачити, що часто використовуються три різні поняття для позначення власне одного явища. Справді, якщо взяти “матеріалістичне” визначення капіталу і визначення основних засобів і основних фондів переважної більшості авторів, то з’ясується, що всі вони мають на увазі засоби праці, які функціонують протягом тривалого часу і переносять свою вартість на виготовлену продукцію частинами. Визначення справді схожі, навіть попри те, що застосовуються у різних економічних науках: капітал у економічній теорії, основні засоби і основні фонди у економіках галузей народного господарства і бухгалтерському обліку. Проаналізувавши визначення, також можна помітити, що поняття основні фонди використовувалося, як певна проміжна ланка. При цьому у бухгалтерському обліку вживалася, зазвичай, пара „основні засоби-основні фонди”, а у економічній теорії – „капітал-основні фонди”. З одного боку, поняття капіталу як поняття більш загальної науки, якою є економічна теорія, і, з другого боку, поняття

основні засоби, яке є більше поняттям практично орієнтованого бухгалтерського обліку. Так, деякі автори вказували, що основні засоби – це основні фонди у грошовому вираженні, в той же час політекономи зазначають, що “якщо постійний капітал розглядати лише з погляду його матеріально-речового змісту, то він постає у формі основних фондів” [18,с.209]. Слід зазначити, що поняття “основні фонди” використовувалося у протиборстві двох систем на противагу поняттю “капітал”, як його антонім. “Основний капітал, зазначає Шульман С.І., - це приватна власність окремих капіталістів, основні фонди – суспільна соціалістична власність” [72,с.22].

Визначаючи основні засоби, потрібно вирішити, чи існує необхідність або потреба розмежовувати, відрізнити поняття основні засоби і народні фонди, або іншими словами, чи є взагалі потреба розмежовувати 1) засоби праці, що існують в умовах, коли власник одночасно є і працівником, тобто особою, що здійснює виробничий процес, і, 2) засоби праці, що існують в умовах, коли працівник не є власником засобів виробництва.

Ми вважаємо, що слід розмежувати вживання понять капітал і основні засоби. При цьому функцією капіталу слід було б вважати саме отримання благ, придбання благ, необхідних для виробництва, а не самі ці блага. Потрібно наголосити саме на грошовій концепції капіталу, а основні засоби виступатимуть як фізичні засоби виробництва. Капітал у нашій концепції – це гроші або інші платіжні засоби, призначенням яких є забезпечення виробництва засобами виробництва.

Ми вважаємо, що слід розрізняти також засоби праці, що існують, з одного боку, за умов, коли особа, яка виконує виробничий процес, є одночасно і власником засобів виробництва і, з іншого боку, за умов, коли та особа не є власником цих засобів. Поняття “основні фонди” не слід вживати. Для позначення ж засобів праці, що використовуються за умов подолання відчуженості найманих працівників від засобів виробництва, слід використовувати термін, уведений С.В.Мочерним, – “народні фонди”. Якщо тепер визначити зміст понять, то це буде мати такий вигляд:

Капітал – це фонд купівельної сили, втілений у грошах або інших платіжних засобах, функцією якого є слугувати засобом придбання благ, що використовуються у виробництві (засобом придбання факторів виробництва).

Основні засоби – це засоби праці, які функціонують протягом тривалого часу, зберігаючи свою натуральну форму і втрачають свою вартість поступово.

Народні фонди – це засоби праці, які функціонують протягом тривалого часу (в умовах народної економіки) за умов відсутності відчуження найманих працівників від засобів виробництва, зберігаючи свою натуральну форму і втрачають свою вартість поступово.

На основі проведених досліджень щодо розуміння сутності всіх трьох категорій, можна сказати, що часто застосовують одне і те ж визначення щодо розуміння цих категорій. Так, більшість вчених позначають основні засоби і основні фонди як засоби праці, що тривалий час беруть у виробничому процесі і переносять свою вартість на вартість виготовленої продукції поступово по мірі їх фізичного і морального спрацювання. А стосовно таких ознак як: спосіб перенесення вартості та тривалість функціонування, то взагалі спостерігається ідентифікація і ототожнення цих понять. Певною мірою ми з'ясували, що відповідно до бухгалтерського обліку все ж таки надається перевага поняттям „основні засоби” і „основні фонди”. А стосовно поглядів економічної теорії – „основний капітал” і „основні засоби”. На нашу думку, на сучасному етапі розвитку економічних умов господарювання більш обґрунтованим є використання терміну „основні засоби”, що обумовлено перш за все формою власності на засоби виробництва і виконуваними ними функціями в процесі створення продукції.

1.2 Показники ефективності використання основних засобів на підприємстві

В сучасних умовах економічного планування і стимулювання господарської діяльності підприємств важливе місце займає ефективність використання виробничого потенціалу. Підвищення ефективності суспільного

виробництва є головним стимулюючим фактором економічного розвитку України. Складність полягає в тому, що на сьогодні немає досконало розробленої єдиної методики та системи показників ефективності використання основних засобів. Якщо раніше ефективність виробництва переважно досягалась за рахунок кількісних, тобто екстенсивних факторів, то в умовах використання в господарській діяльності більшості вітчизняних підприємств фізично і морально спрацьованих засобів праці та відсутності джерел фінансування їх оновлення, необхідно перш за все розраховувати інтенсивні фактори. Саме тому, одним із головних завдань економічної науки є дослідження взаємодії факторів та системи показників ефективності виробництва з метою їх практичного застосування. Методологія та логіка побудови даної системи показників повинна крім того, що базуватися на діючих економічних законах, ще й враховувати принципи адекватності і динамічності. На жаль на сьогодні не існує узагальненого інтегрального критерію чи показника ефективності як на макроекономічному, так і на мікроекономічному рівні, що значно сприяло б прискоренню і ефективності прийняття науково-обґрунтованих управлінських рішень.

В економічній літературі існують різні підходи щодо оцінки ефективності використання основних засобів. Більшість з них ґрунтувалися на теорії соціалістичного виробництва, що є суперечливим з урахуванням інтенсифікації розвитку ринкової економіки. У всіх наукових працях з основ економічної теорії ми зустрічаємо визначення, що ефективність в широкому розумінні – це відношення результатів до затрат. В практичній діяльності підприємств результати і затрати постійно змінюються, тому динаміка їх співвідношення є особливо важливою складовою економічного дослідження.

Більшість праць минулих років базувалися на так званій Марксовій теорії ефективності, згідно з якою ефективність розглядалась як економічна категорія, сутність якої полягає в тому, щоб досягати виробничої мети з найменшими затратами коштів. На нашу думку, за ринкових умов господарювання доцільно замінити саме поняття "мінімізації затрат" на "оптимізацію затрат",

що є науково і математично обґрунтованим. Таким чином, сформуємо визначення ефективності як загальної економічної категорії, яка полягає в досягненні максимального результату при оптимальних затратах.

Аналіз економічної літератури засвідчив, що вчені-економісти різних часів обґрунтовували такі основні показники ефективності використання основних засобів:

- рентабельність основних засобів, що за умов соціалістичного устрою було обумовлено тим, що за цим показником підприємства формували 80% розміру фонду економічного стимулювання;
- показник фондівіддачі, що знаходив своє відображення в наукових дослідженнях економіки в перехідний період;
- показник капіталовіддачі, що обумовлено капіталізацією виробництва та ототожненням таких понять як "основні фонди", "основний капітал".

Так, вчений-економіст Т.Л. Каплан вказував на необхідність обчислення показника рентабельності основних засобів, тобто розмір прибутку з розрахунку на одиницю основних виробничих фондів. Автор акцентує увагу на впровадженні показника рентабельності в практичній діяльності транспортних підприємств, що певною мірою обумовлено збільшенням обсягу перевезень з урахуванням собівартості перевезень [66]

У своїй науковій праці вчений-економіст С.В. Лемка з одного боку, також вважає, що узагальнюючим показником ефективності використання основних виробничих засобів є рентабельність, але з іншого – наголошує, що для проведення всебічного аналізу та виявлення резервів підвищення ефективності використання основних засобів лише одного показника недостатньо [34].

Інші економісти вважають, що прибуток і рентабельність не є узагальненими показниками ефективності господарської діяльності підприємств, оскільки в умовах ринкової економіки існування збиткових підприємств є цілком нормальним явищем.

Аналізуючи методологічні основи побудови показників ефективності використання основних засобів, Вашків розглядає показник фондівіддачі. На

його думку саме цей показник кількісно вимірює зв'язок між результатами виробництва і розмірами використаних засобів праці. Фактично ми бачимо, що автор притримується загального підходу до визначення ефективності як економічної категорії, тобто співвідношення затрат до витрат.

Цікавим є підхід відомого вченого-економіста А.Е. Фукса щодо узагальнюючого показника ефективності використання основного капіталу. На його думку цим показником є показник капіталовіддачі, який обчислюється відношенням річного обсягу товарної (валової) продукції або національного доходу (чистої продукції) на середньорічну вартість основного капіталу. Перш за все даний підхід ґрунтується на положенні, що за сучасних умов господарювання доцільно вживати категорію „основний капітал” замість категорій „основні засоби” і „основні фонди”. Проте, на нашу думку такий підхід лише збільшить розбіжності між трактуванням цих категорій з точки зору економічної теорії та висвітленням їх основних функцій і призначення на практиці, що першочергово відображається в введенні бухгалтерського обліку на підприємствах. В його науковій праці зустрічається такий показник ефективності використання основних засобів як „прирістна капіталовіддача” як результат використання капіталу, що вступив у експлуатацію протягом звітного періоду [79]

Таким чином, ми бачимо відсутність єдності щодо обґрунтування та методології системи показників ефективності використання основних засобів. На нашу думку, перш ніж розробляти методологію оцінки ефективності використання основних засобів, слід розглянути основний критерій ефективності, сформулювати основні принципи та виявити основні чинники, що впливають на ефективність використання основних засобів на підприємстві.

Ми вважаємо, що в умовах жорсткої конкуренції та змінного зовнішнього середовища основним критерієм ефективності використання основних засобів є отримання максимального результату при оптимальних затратах. Вибір критерію оптимальності ґрунтується на широкому впровадженні в практиці господарювання більшості вітчизняних підприємств економетричних моделей оптимізації складу і структури витрат ресурсів.

Головними принципами при цьому виступають:

- принцип відповідності, який полягає в забезпеченні взаємозв'язку між критерієм та системою показників ефективності використання основних засобів;
- принцип плановості, який полягає в тому, що кожне підприємство повинно враховувати і планувати показники ефективно ті з метою досягнення його поточних і стратегічних цілей⁴
- принцип єдності, що відображає взаємоузгодженість між загальними і частковими показниками ефективності використання основних засобів⁴
- принцип зацікавленості, який полягає в стимулюванні до покращення ефективності використання факторів виробництва з метою пошуку і забезпечення резервів економічного і соціального розвитку підприємства.

Що стосується видів економічної ефективності як загальної економічної категорії, то існують різні твердження. Так, автори А.М. Турило, А.А. Турило розглядають три види економічної ефективності:

- 1) проміжна ефективність, за якої в якості результативної ознаки виступає виручка від реалізації продукції, а в якості затрат виступають поточні витрати підприємства;
- 2) кінцева ефективність (або загальноприйняте розуміння ефективності), де в якості результативної ознаки виступає прибуток, а в якості затрат – поточні витрати наявних ресурсів підприємства;
- 3) змішана економічна ефективність, яка синтезує значення показників для проміжної і кінцевої ефективності [8].

На нашу думку, це є підвидами економічної ефективності, оскільки в основі методики розрахунків цих показників закладено абсолютні і відносні величини. Постає питання про необхідність удосконалення класифікації видів економічної ефективності з урахуванням певних ознак. Так, за способом обчислення слід розрізняти абсолютну і відносну ефективність використання основних засобів. Абсолютна ефективність вимірюється за допомогою показників, що характеризують якісні та кількісні параметри основних засобів,

включаючи можливості виконання своїх безпосередніх функцій. Прикладом таких показників в першу чергу виступає структура основних засобів, рівень їх автоматизації, рівень використання виробничих потужностей, тощо.

Відносні показники ефективності використання основних засобів характеризують кількісну оцінку ступеня виконання ними своїх функцій. Зокрема, це такі показники як: фондівддача, фондомісткість, рентабельність та ін.

Що стосується системи показників ефективності використання основних засобів. Так, ряд науковців виокремлює показники загальні та часткові, розглядаючи показники фондівддачі, фондомісткості та фондоозброєності як загальні, а показники, що враховують екстенсивні та інтенсивні напрямки ефективності використання основних засобів як часткове; інші – виокремлюють лише загальні показники.

Так, в науковій праці А.М. Поддєрьогіна ми зустрічаємо поділ даних показників на три основних групи:

- 1) показники забезпечення підприємства основними засобами, до яких належать фондомісткість, фондоозброєність, коефіцієнт реальної вартості основних виробничих запасів у майні підприємства.
- 2) показники стану основних засобів. До даної групи відносять такі коефіцієнти: зносу, придатності, оновлення, вибуття, приросту.
- 3) показники ефективності використання основних засобів, до яких належать: фондівддача, рентабельність основних засобів та сума прибутку на одну гривню основних засобів. [75]

Таким чином, даний підхід в деякі мірі удосконалює існуючу систему оцінки, розмежовуючи показник фондомісткості і фондівддачі в окремі групи, але і змішує саме розуміння абсолютних і відносних величин, зазначаючи, що показник прибутковості основних засобів (тобто сума прибутку з розрахунку на одну гривню основних засобів) належить до абсолютних величин.

За сучасної економічної політики держави підвищення економічної ефективності використання основних засобів можливе лише за умови інтенсифікації відтворювальних процесів на підприємстві. Саме тому, ми вважаємо за

доцільним розглянути загальні підходи щодо системи оцінки показників ефективності використання основних засобів відомого науковця С.Ф. Покровного. Система показників ефективності розподілена на два блоки:

I. Показники ефективності відтворення окремих видів і всієї сукупності засобів праці. До цієї групи показників відносять:

- виробнича структура основних засобів;
- технологічна та вікова структура устаткування;
- структура виробничих площ;
- коефіцієнт оновлення основних засобів;
- коефіцієнт вибуття основних засобів;
- коефіцієнт спрацювання окремих видів та всієї сукупності основних засобів.

II. Показники рівня використання основних засобів в цілому та окремих її видів. Серед яких виділяють узагальнюючі та часткові. Відповідно до узагальнюючих відносять фондівдачу та фондомісткість, а до часткових: коефіцієнт використання наявного устаткування, змінності роботи устаткування, коефіцієнт використання календарного фонду роботи обладнання, інтенсивність завантаження устаткування та напруженості використання устаткування і виробничих площ [24].

Такий поділ в першу чергу обумовлений тим, що саме відтворювальні процеси найбільш суттєво впливають на ступінь використання основних засобів підприємства. При розгляді показників ефективності відтворення основних засобів ми повинні враховувати комплексний механізм їх відтворення, який включає сукупність форм і методів відтворення. Звичайно, даний підхід також не є досконалим. Так, уточнюючи поняття фондівдачі, автор дає роз'яснення обчислення даного показника як за показниками обсягу продукції, так і за показниками обсягу прибутку, що є показником рентабельності основних засобів.

Отже, при аналізі основних фондів на підприємстві аналізуються наявність, структура, рух основних фондів. Основним показником використання

основних фондів є фондovіддача. При цьому аналізі складається факторна модель і розраховується вплив кожного фактора. Розраховуються такі показники, к фондooзброєність, що відображає забезпеченість основними засобами підприємства.

До основних показників ефективного використання основних засобів відносять:

1. Фондовіддача – це показник, який показує скільки гривень доходу отримує підприємство від використання однієї гривні вартості основних засобів.

$$\Phi B = \frac{Q}{O\Phi_{cp}} \quad (1.1)$$

де ΦB – фондovіддача;

Q – обсяг валової продукції підприємства;

$O\Phi_{cp}$ – середньорічна вартість основних фондів.

2. Фондомісткість – це показник, який показує скільки гривень вартості основних фондів використовується для створення однієї гривні обсягу валової продукції.

$$\Phi M = \frac{O\Phi_{cp}}{Q} \quad (1.2)$$

де ΦM – фондомісткість;

$O\Phi_{cp}$ – середньорічна вартість основних фондів;

Q – обсяг валової продукції підприємства.

3. Фондоозброєність – це показник, який показує скільки гривень вартості основних фондів припадає на одного робітника.

$$\Phi O = \frac{O\Phi_{cp}}{N_{прац}} \quad (1.3)$$

де ΦO – фондоозброєність;

$O\Phi_{cp}$ – середньорічна вартість основних фондів;

$N_{прац}$ – чисельність працівників на підприємстві.

4. Рентабельність, як відношення прибутку до середньорічної вартості основних засобів:

$$P = \Pi / \Phi_{\text{сер}} \quad (1.4.)$$

Хоча фондівіддача є узагальнюючим показником використання основних засобів, вона не може розкрити всіх потенційних можливостей покращення планування відтворення основних фондів та інтенсифікації виробництва. Тому використовують показники інтенсивного та екстенсивного використання основних засобів.

До показників екстенсивного використання належать такі: коефіцієнт залучення у виробництво устаткування (відношення встановленого та діючого устаткування до наявного); коефіцієнт використання устаткування в часі (відношення робочого фонду часу до календарного (режимного, планового) фонду часу); коефіцієнт змінності режиму роботи устаткування (відношення загальної суми верстатозмін, відпрацьованих за добу всім устаткуванням, до загальної кількості устаткування).

Ці показники, як правило, відображають внутрішньозмінні, цілодобові простої устаткування і не характеризують ефективності його використання під час його фактичного завантаження.

До показників інтенсивного використання відносять коефіцієнт інтенсивного завантаження, який визначається відношенням фактичної продуктивності устаткування, що використовується на підприємстві, до його нормативної продуктивності, тобто технічно обґрунтованої, прогресивної.

У процесі аналізу вивчаються динаміка перерахованих показників, виконання плану по їхньому рівні, порівняння в аналізованих роках у порівнянні з показниками в базисному році, проводяться міжгосподарські порівняння. З метою більш глибокого аналізу ефективності використання основних засобів показник фондівіддачі визначається по всіх основних засобах, засобам виробничого призначення, активної їхньої частини.

На зміну рівня фондівддачі впливає ряд факторів. Значення цих факторів розраховується при порівнянні показника в аналізованому і базисному році.

Для аналізу стану основних засобів доцільно оцінити ступінь спрацювання і старіння .

Основні фонди протягом свого тривалого функціонування зазнають фізичного (матеріального) і економічного спрацювання, а також техніко-економічного старіння. Під фізичним (матеріальним) спрацювання основних виробничих фондів розуміють явище поступової втрати ними своїх первісних техніко-експлуатаційних якостей, тобто споживної вартості, що призводить до зменшення їхньої реальної вартості — економічного спрацювання. На швидкість і розміри фізичного спрацювання основних фондів впливають їхня надійність та довговічність, спосіб використання (екстенсивне чи інтенсивне), особливості технологічних процесів, якість технічного догляду й ремонтного обслуговування, кваліфікація робітників, інші організаційно-технічні фактори.

Фізичне спрацювання будь-якого знаряддя праці (машини, устаткування) можна поділити умовно на дві частини: ту, що періодично усувають проведенням ремонтів, і ту, що її в такий спосіб усунути неможливо. З часом спрацювання поступово збільшується і врешті рещт стає таким, що унеможливорює даліше використання засобу праці у виробництві, тобто настає момент повного фізичного спрацювання, коли треба замінити такий засіб праці на новий аналогічного призначення. У зв'язку з цим розрізняють усувне (тимчасове) та неусувне (постійно нагромаджуване) фізичне спрацювання основних фондів.

Ступінь фізичного спрацювання окремої одиниці засобів праці можна визначити двома розрахунковими методами:

- за строком її експлуатації (через зіставлення фактичної та нормативної величин з урахуванням ліквідаційної вартості);
- за даними обстежень технічного стану.

Відносну величину економічного спрацювань окремої фізичної одиниці або певної сукупності основних фондів визначають як відношення накопиченої суми спрацювання, тобто їхньої вартості, вже перенесеної на вартість продукції, до загальної балансової вартості.

Моральне зношення являє собою передчасне знецінення основних засобів, викликане або здешевлення відтворення основних фондів, або використання більш продуктивних засобів праці.

Моральний знос першої форми виражається в знеціненні старих засобів у результаті зниженні вартості їх відтворення.

Внаслідок цього в кінці терміну служби засобів для їх відтворення необхідна менша маса вартості, ніж та, яка початково була необхідна для виробництва функціонуючих основних засобів.

Слід відмітити, що моральний знос першої форми проявляється в залежності від зміни продуктивності праці при виготовленні засобів праці. Практично це виражається через динаміку цін. Однак, оскільки рівень цін залежить не тільки від руху вартості, але й від впливу валютної політики, умов розподілу і обігу, то зміна цін на засоби праці не завжди точно відображає динаміку вартості їх виробництва за певний період.

Моральний знос другої форми виражається в зниженні старих ОФ через створення нових, більш ефективних.

Політика управління використанням основних засобів являє собою частину загальної політики управління використанням основних засобів підприємства, що полягає в забезпеченні високої виробничої віддачі сформованих позаоборотних операційних активів і своєчасного їхнього відновлення.

Політика управління основними засобами підприємства формується по наступних етапах:

1. Оцінка обсягу використання основних засобів підприємства в різних його формах. Така оцінка проводиться за даними звітних балансів підприємства, що відбивають стан його операційних основних засобів.

Результати проведеної оцінки дозволяють встановити реальний склад використовуваних основних засобів по формах його функціонування й охарактеризувати використовувані основні засоби підприємства за ступенем їхньої зношеності (амортизації).

2. Аналіз використання основних засобів в попередньому періоді. Цей аналіз проводиться з метою вивчення динаміки загального його обсягу і складу в розрізі форм функціонування і видів основних засобів, ефективності використання й інтенсивності відновлення цих активів .

На першому етапі аналізу розглядається динаміка загального обсягу основних засобів підприємства — темпи його росту в зіставленні з темпами росту обсягу виробництва і реалізації продукції; обсягу операційного оборотного капіталу. У процесі цього аналізу вивчається зміна коефіцієнта участі основних засобів в загальній сумі операційного капіталу підприємства.

На другому етапі аналізу вивчається склад основних засобів підприємства і динаміка його структури. У процесі цього вивчення розглядається співвідношення форм функціонування основних засобів; у складі основних засобів аналізується питома вага спонукуваних і нерухомих їхніх видів (які у виробничій діяльності характеризують відповідно активну і пасивну їхні частини).

На третьому етапі аналізу оцінюється ефективність використання підприємством основних засобів. Така оцінка здійснюється в динаміці за такими раніше розглянутими показниками:

- коефіцієнт рентабельності основних засобів;
- коефіцієнт капіталовіддачі (виробничої віддачі) основних засобів;
- період обороту використовуваних підприємством основних засобів.
- устаткуванні.

З метою підвищення ефективності використання основних засобів здійснюється оптимізація обсягу і складу основних засобів, яка полягає в обліку розкритих у процесі аналізу можливих резервів підвищення виробничого використання основних засобів у майбутньому періоді. До числа основних з таких резервів відносяться: підвищення продуктивного використання основних

засобів у часі (за рахунок приросту коефіцієнтів змінності і безперервності їхньої роботи) і підвищення продуктивного використання основних засобів по потужності (за рахунок росту продуктивності окремих їхніх видів у межах передбаченої технічної потужності).

Забезпечення високої віддачі (ефекту) використання основних засобів, сформованих за рахунок операційного капіталу.

Таке забезпечення полягає в розробці системи заходів, спрямованих на підвищення коефіцієнтів рентабельності і виробничої віддачі основних засобів. Використовуючи в процесі керування ефективністю основних засобів ці показники, варто враховувати два важливих моменти, що забезпечують об'єктивність оцінки розроблювальних заходів. Перший з них полягає в тому, що при оцінці завжди повинна використовуватися відбудовна вартість основних засобів на момент проведення оцінки. Другий з них полягає в тому, що при оцінці варто використовувати залишкову вартість основних засобів, тому що велика їхня частина в процесі зносу втрачає частину своєї продуктивності.

Забезпечення своєчасного відновлення основних засобів, сформованих за рахунок операційного капіталу підприємства.

У цих цілях на підприємстві визначається необхідний рівень інтенсивності відновлення окремих груп основних засобів; розраховується загальний обсяг активів, що підлягають відновленню в майбутньому періоді; встановлюються основні форми і вартість відновлення різних груп активів.

1.3 Особливості формування основних засобів на підприємстві

Формування основних фондів відбувається на різних етапах життєвого циклу підприємства: на етапі створення та подальшої діяльності. За часів адміністративно-командної економіки процес формування фондів виробництва відбувався централізовано і підприємства майже не мали можливості приймати самостійні рішення щодо обсягу і складу основних фондів. В умовах ринкової економіки підприємства самостійно визначають необхідний розмір і

структуру основних фондів, що дозволяє забезпечити виконання стратегічних і тактичних завдань суб'єкта господарювання.

Формування основних фондів здійснюється за рахунок фінансових ресурсів, які формуються за рахунок власних, позикових та залучених джерел. До власних джерел фінансування належать: прибуток, амортизаційні відрахування, додаткові внески засновників; до залучених: нормальна заборгованість з заробітної плати, за податками та зборами, виникнення якої зумовлено розбіжністю у термінах нарахування та виплати зазначених платежів, цільове фінансування на безповоротній основі, емісія акцій; до позикових: кошти фінансово-кредитних установ, бюджету (бюджетні кошти надаються підприємствам лише в тому випадку, коли вони включені до програми, затвердженої Кабінетом Міністрів України), населення, іноземних інвесторів.

При формуванні основних засобів на етапі створення підприємства визначається потреба, яка здатна забезпечити досягнення запланованих обсягів виробництва, і здійснюється вибір джерел фінансування. На цьому етапі життєвого циклу кредиторська заборгованість ще не сформована і підприємство не має у своєму розпорядженні таких власних джерел фінансових ресурсів як прибуток і сума накопичених амортизаційних відрахувань. Таким чином, на даному етапі основним джерелом фінансових ресурсів, спрямованих на формування основних фондів підприємства, на думку деяких авторів, є власні кошти, а саме статутний капітал. Але в сучасних умовах господарювання для формування основних фондів підприємств можуть бути використані фінансові ресурси, створені за рахунок позикових джерел (банківського кредиту або лізингу). Одержання кредитів новоствореними підприємствами є ускладненим, оскільки банки не можуть оцінити реальні масштаби діяльності таких підприємств. Крім цього, виникають проблеми із заставою – як правило, новостворені підприємства не мають достатньої кількості власних товарно-матеріальних цінностей. Але, не зважаючи на це, на нашу думку, на етапі створення підприємства основні фонди можуть бути сформовані не лише за рахунок власних джерел фінансових ресурсів (статутного капіталу), а і за рахунок

позикових. Формування основних фондів підприємств повністю за рахунок позикових фінансових ресурсів зустрічається рідко, тому можна виділити два варіанти фінансування первісного формування основних фондів новостворених підприємств: за рахунок власних джерел фінансових ресурсів; за рахунок власних і залучених джерел фінансових ресурсів (комбіноване фінансування).

Джерела формування власного капіталу підприємства залежать від його форми власності. З розвитком в державі ринкових відносин їх коло значно розширилось. Згідно Закону України “Про власність” і Господарського кодексу в Україні можуть діяти підприємства таких видів: приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб’єкта господарювання (юридичної особи); комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади; підприємство, що діє на основі колективної власності; державне підприємство, що діє на основі державної власності; іноземні підприємства та підприємства з іноземними інвестиціями.

На етапі подальшого функціонування підприємства також відбувається формування основних фондів. Воно пов’язане з розширенням діяльності підприємства (розширення асортименту та збільшення випуску продукції) та заміною зношених об’єктів для забезпечення збереження досягнутого рівня виробництва. Формування і оновлення основних фондів на цих стадіях розвитку підприємства здійснюється за рахунок власних, позикових і залучених джерел фінансових ресурсів.

Підприємства створюються з метою отримання прибутку і тому повинні здійснювати випуск саме тієї продукції, яку вони зможуть реалізувати, а не тієї, що можуть виготовити. При формуванні та визначенні напрямів оновлення основних фондів підприємства донедавна виходили з потреб виробництва, але розвиток ринкових відносин вимагає зміни такого підходу. За умов ринкової економіки в своїй діяльності підприємства повинні орієнтуватися також і на потреби ринку і враховувати їх при формуванні основних засобів.

Для характеристики управління формуванням основних фондів в ринкових умовах в економічній літературі вводиться поняття “менеджмент оновлення основних фондів” [48] (рис.1.1).

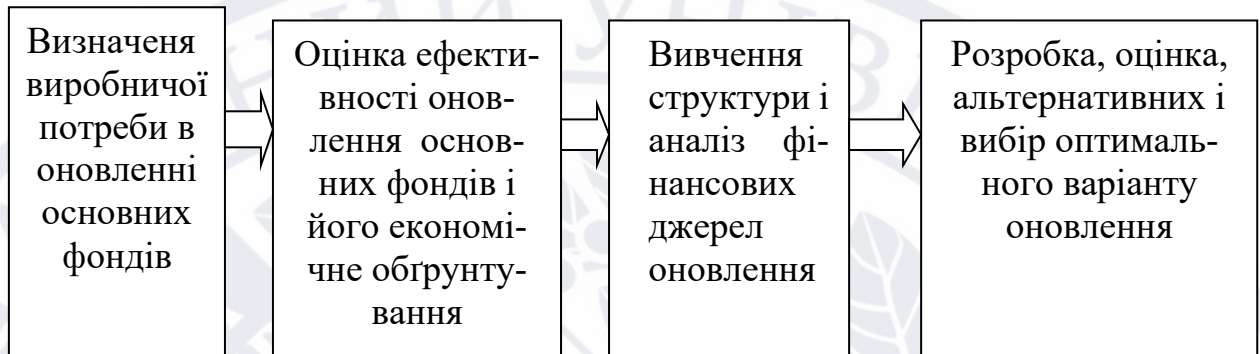

Рисунок 1.1 – Основні етапи менеджменту оновлення основних засобів

Під оцінкою альтернативних варіантів в даному випадку розуміється вибір джерела фінансування (лізинг або кредит). [48] Потреба в оновленні основних засобів визначається виходячи з виробничих потреб, а не на основі запитів ринку. У схемі не передбачено оцінку альтернативних варіантів оновлення на основі порівняння ефективності впровадження фондів праці різних моделей і виробників. Також не передбачено вивчення постачальників, яке складається з дослідження цін, умов поставки, післяпродажного сервісу. Всі перелічені етапи є складовою частиною маркетингової діяльності, тому введено термін “маркетинг оновлення основних засобів”.

На першому етапі під впливом факторів зовнішнього і внутрішнього середовища визначається потреба в оновленні основних засобів. Така необхідність виникає внаслідок того, що наявні фонди праці не в змозі у повній мірі задовольнити запити споживачів за якісними або кількісними параметрами. Виникають ситуації, коли підприємство не спроможне задовольнити зростання попиту споживачів за кількісними показниками через брак потужностей; забезпечити випуск продукції належної якості через незадовільний стан устаткування; оперативно розпочати виробництво товарів на основі принципово нових технологій. Після прийняття рішення про необхідність придбання нового четвертому етапі, на основі зібраної інформації та проведених

розрахунків, приймається рішення про закупку, проводяться переговори, оформлюється замовлення, і, якщо необхідно, вносяться зміни у специфікацію.

Таким чином, маркетинг оновлення можна визначити як діяльність підприємства спрямовану на визначення варіантів оновлення основних засобів з метою найбільш повного задоволення запитів споживачів на основі вивчення потреб цільового ринку. Це повністю відповідає маркетинговій філософії і дозволяє підприємствам здійснювати обґрунтований вибір варіантів формування і оновлення основних засобів.

На сучасному етапі розвитку економіки України основним джерелом фінансування процесу формування і оновлення основних засобів підприємств є власні джерела фінансування, що пов'язано з ситуацією на ринку позичкового капіталу (високі процентні ставки за користування кредитами, значний розмір застави, обмежений обсяг довгострокового кредитування). На сьогоднішній день в Україні фінансово-кредитні установи віддають перевагу наданню короткострокових кредитів. Довгострокові кредити (терміном понад 3 роки) для формування основних засобів, майже не видаються. Вони становлять лише 15-25% від загального розміру наданих кредитів. Така ситуація пов'язана із значним ризиком неповернення вкладених коштів та невизначеністю перспективної економічної ситуації. Якщо підприємство не займається випуском продукції за держзамовленнями, то одержати асигнування з бюджету також не є можливим.

Крім цього, підприємства часто не є інвестиційно привабливими, тому залучення інвестицій, в тому числі іноземних, також є ускладненим. Таким чином, вітчизняним підприємствам для формування і оновлення основних засобів доводиться розраховувати, в основному, на власні кошти.

Амортизаційні відрахування також є власним джерелом фінансування капіталовкладень, передусім технічного оновлення основних засобів. У розвинутих країнах на амортизацію припадає 60-70 % інвестицій в основні фонди. На такому рівні цей показник був у 80-х роках в СРСР і в Україні.

З розвитком ринкових відносин в економіці відбулось різке ослаблення ролі амортизації в економічних процесах: частка амортизації в капіталовкладеннях у промисловості зменшилась до 30 % в 1992-1993 рр. і 15-20 % - у 1994-1996 р., а у собівартості промислової продукції - з 9 % у 1990 р. до 0.4 % у пік інфляції 1993-1994 рр. і 1.4-3.6 % У 1995-1996 рр. [19].

Основними причинами такого послаблення ролі амортизації були: глибокий розрив між амортизацією та відновними вартостями фондів виробництва внаслідок зростання цін і невідповідності індексації основних засобів у 1992, 1993, 1995, 1996 років темпам інфляції в країні; надто високі нормативні строки служби основних засобів. Це призвело до втрати нею своєї головної функції - відтворення основних виробничих фондів як у вартісній, так і у натуральній формі.

Економічним змістом амортизації є процес відшкодування витрат на придбання і створення основних засобів та інших позаобігових активів шляхом поступового перенесення їх вартості на собівартість виготовленої продукції (робіт, послуг) з метою накопичення ресурсів для їх оновлення. Амортизація є джерелом як простого, так і розширеного відтворення основних засобів, а не лише простого, як вважають деякі економісти. [60]

У світовій практиці використовуються різноманітні методи амортизаційних нарахунків. Найбільш поширеними з них є: метод рівномірного списання; зменшеного залишку; суми цілих значень років служби (кумулятивний); амортизаційного фонду; нарахування амортизації на основі виробітку або ресурсу об'єкта за весь період експлуатації. [62]

Найбільш поширеним методом нарахування амортизації є метод прямолінійного списання. При його застосуванні вартість об'єкта списують однаковими частками протягом періоду експлуатації цього об'єкту (за вирахуванням його ліквідаційної вартості). До переваг прямолінійного слід віднести простоту застосування. Але при виборі цього методу необхідно враховувати, що з плином часу витрати на утримання основних засобів зростають (вартість ремонтних робіт, в основному, відноситься до витрат звітного періоду).

Крім методів рівномірного списання у світовій практиці використовуються методи прискореної амортизації. Так, основні методи прискореної амортизації у США були сформовані законом про амортизацію, прийнятим у 1954 році, який амортизаційних відрахувань множенням балансової вартості об'єкта основних засобів на постійну норму амортизації. Постійні норми амортизації у США встановлюються у розмірі 15 і 20%. У Франції норми рівномірної амортизації, залежно від терміну служби об'єкта збільшуються шляхом застосування коефіцієнтів 1.5; 2.0; 2.5. При застосуванні такого методу нехтують сумою залишкової вартості фондів, що амортизуються, оскільки вона повинна бути на рівні ліквідаційної.

Метод "суми цілих значень років служби" основних засобів (кумулятивний метод).

Також для визначення суми амортизаційних відрахувань використовують методи уповільненої (прогресивної) амортизації або складних відсотків. Сутність таких методів полягає у поступовому зростанні суми амортизаційних відрахувань протягом терміну експлуатації основних засобів. Метод амортизаційного фонду передбачає розміщення (депонування) суми амортизаційних відрахувань на депозитних рахунках або вкладення у цінні папери для її збільшення за рахунок отримання доходу у вигляді відсотків на інвестиції чи вклади. При цьому методі одночасно з періодичним нарахуванням амортизації сума, що дорівнює величині амортизаційних відрахувань, вкладається в надійні цінні папери або депонується на окремому рахунку. Отримані відсотки за інвестиціями або вкладками також зараховують до амортизаційного фонду. Отже, амортизаційний фонд формується за рахунок двох джерел: амортизаційних відрахувань і отриманого доходу у вигляді відсотків на інвестиції або вклади. Величину амортизаційних відрахувань розраховують у такий спосіб, щоб до кінця строку служби основних засобів амортизаційний фонд дорівнював їхній первісній вартості (за вирахуванням ліквідаційної вартості). У результаті цей метод забезпечує поступове накопичення коштів, потрібних для заміни зношених об'єктів без відволікання поточних фінансових ресурсів.

Також застосовуються методи нарахування амортизації на основі виробітку об'єкту за весь період експлуатації. Цей метод амортизації доцільно застосовувати на автомобільному транспорті, в авіаційному транспорті, у добувних галузях. В основу такого методу амортизації покладено ресурс об'єкта амортизації.

В Україні розмір амортизаційних відрахувань встановлюється у законодавчому порядку, а саме статтею 8 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств”. Сума амортизації, згідно закону, визначається шляхом застосування норм амортизації до балансової вартості груп основних засобів на початок періоду. Витрати на модернізацію основних засобів, враховані у розрахунку норми, дозволяють усунути моральне зношення другого роду - повну або часткову втрату вартості основних засобів під впливом науково технічного прогресу, і впровадження у виробництво продуктивніших і досконаліших машин, внаслідок чого експлуатація застарілих основних засобів стає економічно не вигідною.

Через те, що амортизація нараховується на залишкову вартість основних засобів, амортизаційний період майже нескінченний для другої, третьої, та четвертої груп, так як амортизація основних засобів цих груп проводиться до досягнення балансовою вартістю групи нульового значення (амортизація окремого об'єкта основних засобів першої групи проводиться до досягнення балансовою вартістю такого об'єкта ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян).

З введенням в дію Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” відбувся відхід від старих методів встановлення норм амортизаційних відрахувань, що визначались постановою “Про єдині норми амортизаційних відрахувань на повне відновлення основних засобів народного господарства” від 23.10.1990 року.

Методи нарахування амортизації, що регламентуються Законом України “Про оподаткування прибутку підприємств” не враховують індивідуальних умов господарювання різних підприємств. Встановлені норми амортизації в

Україні є обов'язковими до застосування для нарахування амортизації для всіх суб'єктів господарювання. Але однаковий для всіх підприємств розмір норм не відображає їх реальної потреби в амортизаційних відрахуваннях. Якщо підприємство має застарілий виробничий апарат та інші основні фонди, високі норми амортизації ними можуть розцінюватись як позитивний фактор, що прискорює відновлення основних засобів (хоча для таких підприємств не менш суттєвим є стримування рівня витрат на виробництво продукції). Інша ситуація може виникати на підприємствах із відносно новим виробничим апаратом і, відповідно, меншою потребою в оновленні основних засобів. Такі підприємства (новостворені, технічно переоснащені) на певному етапі свого функціонування можуть мати за мету досягнення високих прибутків при стабілізації рівня затрат на створення продукції. З введенням в дію П(С)БО 7 "Основні фонди" відбувається відхід від семи груп основних засобів та методів їх амортизації, зазначених у Законі України "Про оподаткування прибутку підприємств", які не враховують галузевої специфіки.

Підприємствам надано право самостійно обирати методи нарахування амортизації. Для вирішення цього питання необхідний виважений підхід, що зумовлено рядом причин: по-перше, методи амортизації основних засобів і нематеріальних активів є складовою частиною облікової політики підприємства, якої, згідно з принципом послідовності, воно повинно дотримуватись з року в рік; по-друге, амортизаційні відрахування є одним з основних джерел оновлення основних засобів. Їх сума впливає на розмір витрат та на розмір прибутку. Самостійне визначення суми амортизації дає змогу підприємствам вільно маневрувати витратами та коштами на оновлення устаткування. Для підприємств, що мають застарілі фонди праці, можливість збільшувати суму відрахувань допоможе швидше накопичувати кошти на оновлення техніки. Але при цьому слід брати до уваги збільшення собівартості продукції.

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку (П(С)БО) №7 пропонує 5 методів нарахування амортизації: прямолінійний, зменшення залишкової вартості, кумулятивний, прискореного зменшення залишкової вартості,

виробничий кожному з яких притаманні свої переваги і недоліки, що обумовлюється багатьма факторами. Виробничий метод складно застосовувати на підприємствах, оскільки через нестабільність завантаження важко встановити обсяги випуску продукції за весь період експлуатації устаткування і за кожен рік зокрема.

Одним з важливих питань при встановленні норми амортизації є визначення терміну корисного використання основних засобів. Підприємствам надано право самостійного встановлення цього терміну, яке здійснюється з урахуванням: очікуваного використання об'єкта; фізичного і морального зносу, що передбачається; правових обмежень відносно терміну використання. Розвиненим країнам притаманне збереження державою регулюючої та контрольної функцій щодо терміну корисного використання активів.

Проведене вивчення джерел формування і відтворення основних засобів показало, що його проведення за рахунок коштів підприємства на сьогоднішній день є майже неможливим. Незначні суми прибутку, що спрямовуються на технічне переоснащення, та амортизаційних відрахувань для фінансування цієї діяльності для більшості підприємств є недостатніми. Залучення позикових коштів для придбання нової техніки є також ускладненим через обмежені обсяги довгострокового кредитування, високі відсотки за користування позиками.

Розглянуті питання амортизаційної політики виявили в ній певні недоліки: через те, що амортизація нараховується на залишкову вартість основних засобів, амортизаційний період є майже нескінченим; крім цього, діючі методи нарахування амортизації не враховують індивідуальних умов господарювання різних підприємств. Протягом досліджуваного періоду відбулось зниження значення амортизаційних відрахувань, як основного джерела фінансування оновлення основних засобів. Основними причинами цього були невідповідність індексації основних засобів темпам інфляції в країні та надто високі нормативні строки їх служби.

Практична реалізація перелічених головних напрямків інтенсифікації

відтворювальних процесів потребує не лише активної інженерно-виробничої діяльності самих підприємств, а й мобілізації великих власних фінансових коштів. У повному обсязі вона можлива за умови передовсім постійної державної підтримки, безпосередньої участі багатьох інститутів ринкової інфраструктури та іноземного капіталу.

Висновки до розділу 1

В цьому розділі магістерської кваліфікаційної роботи нами доведено, що одним з важливих питань при встановленні норми амортизації є визначення терміну корисного використання основних засобів. Підприємствам надано право самостійного встановлення цього терміну, яке здійснюється з урахуванням: очікуваного використання об'єкта; фізичного і морального зносу, що передбачається; правових обмежень відносно терміну використання. Розвиненим країнам притаманне збереження державою регулюючої та контрольної функцій щодо терміну корисного використання активів.

Розглянуті питання амортизаційної політики виявили в ній певні недоліки: через те, що амортизація нараховується на залишкову вартість основних засобів, амортизаційний період є майже нескінченим; крім цього, діючі методи нарахування амортизації не враховують індивідуальних умов господарювання різних підприємств. Протягом досліджуваного періоду відбулось зниження значення амортизаційних відрахувань, як основного джерела фінансування оновлення основних засобів.

Практична реалізація перелічених головних напрямків інтенсифікації відтворювальних процесів потребує не лише активної інженерно-виробничої діяльності самих підприємств, а й мобілізації великих власних фінансових коштів. У повному обсязі вона можлива за умови передовсім постійної державної підтримки, безпосередньої участі багатьох інститутів ринкової інфраструктури та іноземного капіталу.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ ПСП "АГРОМРІЯ,,

2.1. Організаційно-економічна характеристика підприємства

Приватне підприємство ПСП „Агромрія” є приватним сільськогосподарським підприємством, що створене в процесі реорганізації колективного сільськогосподарського підприємства ім. Гагаріна, с. Бондурівка та приймає всі його права за укладеними за укладеними ним угодами з юридичними і фізичними особами до закінчення строку цих угод.

Засновником ПСП „Агромрія” є громадянин України Бевз Ігор Михайлович. Адреса та основні координати знаходження досліджуваного підприємства: 23500, Вінницька область, Немирівський район, с. Бондурівка, телефон підприємства 3 – 67 – 36, код за ЄДРТПОУ – 05525204. Зареєстровано підприємство 6 березня 2000 р. № 47, розрахунковий рахунок у банку АППБ „Аваль”, 26007301157, код МФО 351816. Розмір статутного капіталу на підприємстві 327 тис. грн з чисельність працівників 96 осіб.

Приватне сільськогосподарське підприємство " Агромрія" , надалі підприємство, засноване відповідно до рішення власника.

Метою діяльності підприємства є забезпечення потреб населення України в продукції рослинництва і тваринництва.

Основними напрямками діяльності підприємства є:

- виробництво, заготівля, переробка, зберігання, транспортування і реалізація сільськогосподарської продукції;
- закупка сільськогосподарської продукції, худоби, товарно-матеріальних цінностей, в тому числі від населення за готівку, або шляхом товарообміну на взаємно-вигідних умовах;
- постачання товаровиробникам насіння, продуктивної худоби.

Підприємство є юридичною особою згідно з чинним законодавством України. Підприємство є власністю його засновника.

Майно ПСП „Агромрія” складають основні фонди та обігові кошти, а також інші матеріальні цінності, вартість яких відображується на самостійному балансі.

Джерелами формування майна підприємства є:

- внесок засновника;
- доходи одержані підприємством від реалізації продукції, а також від інших видів господарської діяльності ;
- кредити банків та інших кредиторів;
- придбання майна іншого підприємства, організації;
- безоплатні або благодійні внески юридичних та фізичних осіб;
- інші джерела, незаборонені чинним законодавством України.

Діяльністю підприємства керує власник, який вирішує всі питання діяльності. Підприємство самостійно планує свою діяльність на основі рішень засновника та укладених угод. Підприємство діє на основі повної господарської самостійності та самофінансування. Підприємство реалізує продукцію, товари та послуга за цінами та тарифами , що встановлюються ним самостійно, або на договірні основі.

Для більш детальної організаційної характеристики підприємства необхідно охарактеризувати його організаційну структуру управління.

Під організаційною структурою розуміють структуру, яка відображає синтез взаємозв'язків різних елементів, що функціонують для досягнення встановленої мети. Отже, організаційна структура будь-якої системи пов'язана з досягненням її глобальної мети.

Організаційна структура управління визначається як склад, взаємозв'язки та супідрядність організаційних одиниць (підрозділів) апарату управління, яку виконують різні функції управління підприємством.

Згідно з цими визначеннями, основними елементами організаційної структури управління є: склад та структура функцій управління; кількість працівників для реалізації кожної управлінської функції; професійно-кваліфікаційний склад працівників апарату управління; склад самостійних структурних

підрозділів; кількість рівнів управління та розподіл між ними; інформаційні зв'язки.

У практиці господарювання можуть застосовуватись різні типи організаційних структур. На ПСП „Агромрія” застосовують таку організаційну структуру (рис.2.1):

Рисунок 2.1 – Організаційна структура підприємства ПСП „Агромрія”

З рисунка 2.1. видно, що на досліджуваному підприємстві використовується лінійна організаційна структура управління, що характеризується лінійними одноканальними зв'язками. За такої організаційної структури управління кожний підлеглий має одного керівника, який виконує всі адміністративні та спеціальні функції у відповідному структурному підрозділі. Перевагами організаційної структури лінійного типу є: чіткість взаємовідносин, однозначність команд, оперативність підготовки та реалізації управлінських рішень, надійний контроль. Але керівник при цьому має бути висококваліфікованим універсалом, здатним вирішувати, здатним вирішувати будь-які стратегічні й поточні питання діяльності підпорядкованих йому підрозділів.

Проаналізуємо основні економічні показники господарської діяльності підприємства ПСП „Агропрія,, за 2021-2023рр. за даними таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Основні економічні показники господарської діяльності підприємства ПСП „Агропрія” за 2021-2023рр

Показники	Роки			Сума, тис.грн.		Темп росту, %		Темп приросту, %	
	2021	2022	2023						
1.Валова продукція тис.грн.	1435	1281	1040	-154	-241	89,2	81,1	0,89	0,81
в т.ч. рослинництво	1019	910	748	-109	-162	89,3	82,2	0,89	0,82
Тваринництво	416	371	292	-45	-79	89,1	78,7	0,89	0,78
2.Кількість працюючих, чол.	105	96	68	-9	-28	91,4	70,8	0,91	0,70
3.Товарна продукція тис.грн.	1612	1432	1497	-180	65	88,8	104,5	0,88	1,04
в т.ч. рослинництво	619	733	943	114	210	118,4	128,6	1,18	1,28
Тваринництво	253	272	323	19	51	107,5	118,7	1,07	1,18
4.Урожайність зернових ц/га	34,7	18,2	38,1	-16,5	19,9	52,4	209,3	0,52	2,09
5.Продуктивність тварин:									
Середньодобовий приріст живої маси, ВРХ грам	391	363	396	-28	33	92,8	109	0,92	1,09
Середньодобовий приріст живої маси свиней, грам	219	144	194	-75	50	65,7	134,7	0,65	1,34
6.Рівень сукупності рентабельності всього, %	1,6	26,6	6,8	25	-19,8	1662	25,5	1,66	0,25
7.Прибутки (збитки) тис.грн.	25	304	83	279	-221	1216	27,3	1,21	0,27
8.Норма прибутку, %	1,2	14,3	3,3	13,1	-11	1191	23,07	11,9	0,23

Згідно даних таблиці 2.1 валова продукція зменшилася, причому у і у рослинництві, і тваринництві відповідно на 18% і 28% станом на 2023 рік порівняно з 2022 роком. Така тенденція негативно впливає на формування кінцевих фінансово-економічних показників. Щодо чисельності працівників на підприємстві, то їх кількість поступово зменшується. Так, в 2022 році їх чисельність зменшилась на 9% порівняно із 2021 роком і становила 96 чоловік. А вже в 2023 році зменшення персоналу становило 70%, що становило 70 чоловік.

Таким чином, даний показник плинності кадрів негативно впливає на ефективність управління персоналом підприємства всі ці фактори спричинили зменшення кінцевого фінансового показника - прибутку підприємства. Значення даного показника в 2023 році порівняно з 2022р зменшився на 221 тис.грн.

З метою детального аналізу динаміки основних економічних показників господарської діяльності підприємства застосуємо графічний метод за допомогою рисунка 2.2.

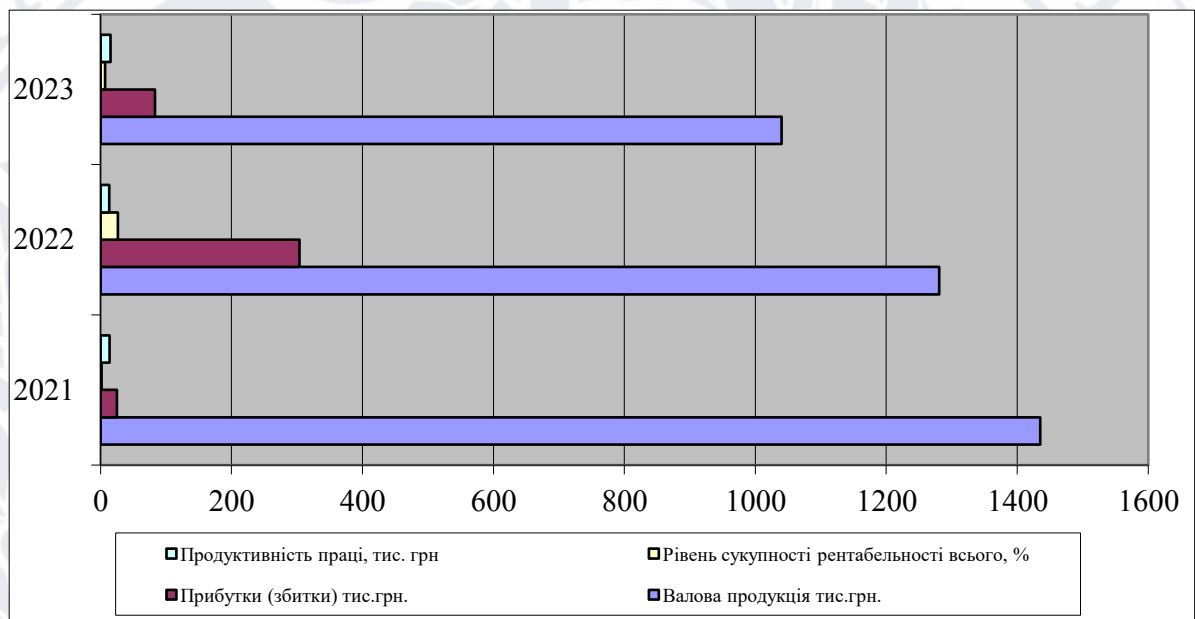

Рисунок 2.2 – Динаміка основних економічних показників господарської діяльності підприємства ПСП „Агромрія” за 2021 – 2023 рр.

Даний рисунок засвідчив, що показники господарської діяльності підприємства мають тенденцію до зниження, що, в свою чергу, погіршує конкурентні позиції даного підприємства на ринку. Саме тому наступним етапом нашого дослідження є оцінка і аналіз основних показників, що характеризують фінансовий стан підприємства.

Фінансовий стан підприємства – це економічна категорія, яка відображає стан капіталу в процесі цього обороту і здатність суб’єкта господарювання до саморозвитку на фіксований момент часу.

Фінансова стабільність підприємства стає запорукою його виживання. Оскільки банкрутство підприємства в умовах ринку є результатом фінансово-господарської діяльності разом з іншими її показниками. У зв'язку з цим велике значення має аналіз фінансового стану підприємства як для самого підприємства, так і для його партнерів, власників, а також фінансових органів.

Основними джерелами інформації для аналізу фінансового стану ПСП „Агромрія”, є дані Балансу (форма № 1), Звіт про фінансові результати (форма № 2), Звіт про рух грошових коштів (форма № 3), Звіт про власний капітал (форма № 4), дані статистичної звітності та оперативні дані.

Дослідження фінансового стану підприємства включає аналіз фінансових результатів, активів, коштів підприємства, аналіз рентабельності капіталу підприємства та показників ділової активності.

Кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства – це балансовий прибуток або збиток, який є алгебраїчною сумою результатів від реалізації продукції робіт і послуг, іншої реалізації, доходів і витрат від позареалізаційних операцій.

Проведемо аналіз фінансових результатів діяльності підприємства за 2021-2023рр. І результати обчислень представимо у вигляді таблиці 2.2.

Таким чином, ми спостерігаємо зменшення темпів росту виручки від реалізації продукції поряд із збільшенням темпів росту витрат, пов'язаних з виробництвом і реалізацією продукції на підприємстві. Валовий прибуток підприємства ПСП „Агромрія” має тенденцію до зростання. Так, в 2022 році значення цього показника становило 256 грн, а вже в 2023 році – 269 грн. Слід відмітити, що підприємство проводить неефективну політику управління прибутком підприємства, оскільки має негативну структуру прибутку, що призводить до зменшення чистого прибутку підприємства, спрямованого на виробничий і соціальний розвиток підприємства.

Таблиця 2.2 – Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства
ПСП „Агромрія” за 2021-2023рр

Показники	2021р	2022р	2023р	Відхилення (+,-) 2023 до 2021р
1.Виручка від реалізації, тис.грн.	1816	1611	1718	-98
2.Податок на додану вартість, грн.	204	211	221	+17
3.Собівартість реалізованої продукції, тис.грн.	1554	1144	1228	-326
4.Валовий прибуток, збиток, грн.	+58	+256	+269	+211
5.Інший операційний доход, грн.	132	205	200	+68
6.Адміністративні витрати, грн.	55	74	72	+17
7.Інші операційні витрати, грн.	88	107	173	+85
8.Фінансові результати діяльності, грн. : прибуток збиток	47	280	224	+177
9.Доходи від поза-реалізаційних операцій, грн.		120		
10.Витрати від поза-реалізаційних операцій	22	29	69	+47
11.Фінансові результати від звичайної діяльності, грн. прибуток - збиток	25	371	155	130
12.Надзвичайні витрати, грн.		67	72	+72
13.Чистий прибуток, грн. збиток	25	304	83	+58

Проаналізуємо активи підприємства і результати оформимо у вигляді таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Аналіз наявності, склад і структура активів підприємства ПСП „Агромрія”, за 2021-2023рр

Показники	2021р		2022р		2023р		Відхи- лення 2023 від 2021р тис.грн
	тис. грн	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	
1.Грошові ко- шти	23	0,9	24	0,9	35	1,1	+12
2.Дебіторська заборгованість	255	9,4	224	8,2	189	6	-66
3.Готова про- дукція	72	2,6	18	0,6	7	0,2	-65
4.Виробничі за- паси	387	14,2	369	13,6	481	15,4	+94
5.Тварини на вигодовуванні і відгодівлі	272	10	252	9,3	187	6	- 85
6.Незавершене виробництво	247	9,2	339	12,5	438	14	+191
7.Необоротні активи	1471	54,5	1444	53,4	1776	57	+305
8.Баланс (всього акти- вів)	2697	100	2700	100	3113	100	+416

На основі даних таблиці 2.3 і рисунка 2.3. ми бачимо, що найбільшу частку в структурі активу балансу займають необоротні активи. Так, станом на 2021 рік їх частка становила 54,5%. В 2022 році за рахунок нарахування амортизаційних відрахувань, їх частка дещо зменшилась і становила 53,4%, а вже в 2023 році спостерігається зростання на 4%, що в структурі займає 57%. Стосовно дебіторської заборгованості, то в структурі активу балансу суттєвих зрушень не відбувається. Їх частка коливається в межах 6-9%. На підприємстві ПСП „Агромрія” спостерігається збільшення частки незавершеного

виробництва, що свідчить про збільшення виробництва напівфабрикатів для внутрішніх і зовнішніх потреб. Позитивним є нарощування виробничих запасів на підприємстві, про що свідчить збільшення їх частки в структурі активу балансу. В 2022 році їх частка становила 13,6%, а вже в 2023 році – 15,4%. Грошові кошти 2023р. порівняно з 2021р. збільшились на 12 тис.грн., що станом на 2023 рік в структурі займають 1,1% загальної величини активів підприємства. Стосовно частки вартості тварин на відгодівлі, то їх питома вага в структурі активу балансу зростає: в 2022 році - 13,6%, а станом на 2023 рік – 16%. В цілому структура активу балансу є позитивною. Але частка неліквідних активів зростає, що може вплинути на погіршення платоспроможності підприємства.

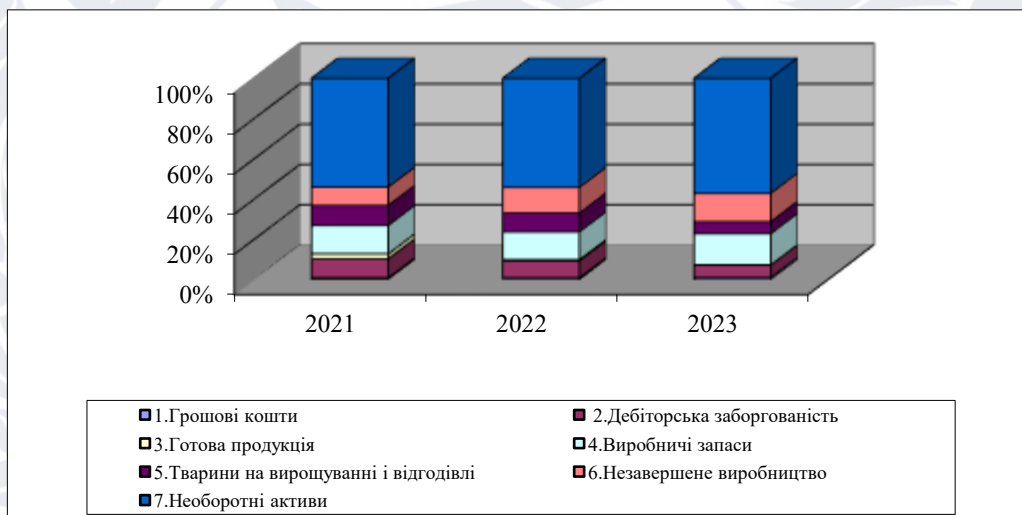

Рисунок 2.3 – Динаміка структури активів підприємства
ПСП „Агропрія” за 2021 – 2023 рр.

З метою проведення аналізу балансу підприємства, проаналізуємо структуру пасивів підприємства на основі таблиці 2.4. та рисунка 2.4.

Таблиця 2.4 – Склад і структура капіталу підприємства ПСП „Агро-
рія”, за 2021-2023рр

Показники	2021р		2022р		2023р		Відхилення 2023 від 2021р тис.г
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	
1.Власний капітал	1367	50,6	1552	57,4	1633	52,4	+266
2.Довгострокові зобовязання	626	23,2	626	23,1	781	25	+155
3.Поточні зобовязання	698	25,8	538	19,9	678	21,7	-20
4.Баланс (всього пасивів)	2697	100	2700	100	3113	100	+416

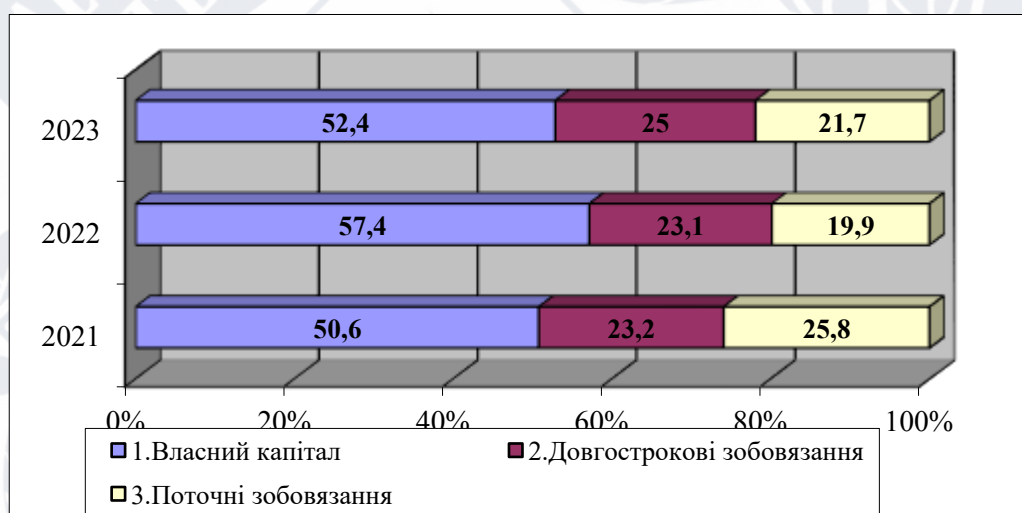

Рисунок 2.4 – Динаміка структури пасивів підприємства
ПСП „Агромя” за 2021 – 2023 рр.

В цілому, можна сказати, що досліджуване підприємство використовує помірковану політику управління фінансами, оскільки в своїй діяльності використовує як власні, так і залучені кошти. Відповідно, частка власного капіталу несуттєво зменшується. Так, в 2021 році його частка становила 50,6%, в 2022 році спостерігається його збільшення на 6%, а вже в 2023 році – зменшення на 5% порівняно із попереднім звітним періодом. Щодо довгострокових зобов'язань, то їх частка має тенденцію до зростання, що. З одного боку сприятиме залученню нової техніки і технології, а з другого – дещо зменшить запас

фінансової стійкості підприємства і спричинить зростання ризику. Негативним явищем на підприємстві є зростання кредиторської заборгованості в 2023 році порівняно із 2022 роком. Їх частка в структурі капіталу підприємства збільшується, що матиме негативні наслідки щодо фінансової стійкості і платоспроможності підприємства.

Проведемо аналіз поточної і перспективної платоспроможності на підприємстві ПСП „Агромрія” в динаміці за 2021 – 2023 рр. і результати оформимо у вигляді таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 – Оцінка поточної і перспективної платоспроможності підприємства ПСП „Агромрія” протягом 2021-2023 рр.

Показники	2021	2022	2023	відхилення	
Коефіцієнт фінансової незалежності,	0,51	0,56	0,57	0,05	0,01
Коефіцієнт фінансової залежності,	0,49	0,44	0,46	-0,05	0,02
Коефіцієнт співвідношення залучених і власних коштів,	0,97	0,76	0,78	-0,21	0,02
Наявність власних оборотних коштів, грн.	448	688	860	220	172
Коефіцієнт маневреності власного капіталу,	0,33	0,43	0,46	0,1	0,3
Коефіцієнт грошової платоспроможності,	0,03	0,04	0,05	0,01	0,01
Коефіцієнт розрахункової платоспроможності,	0,36	0,47	0,52	0,11	0,6
Коефіцієнт абсолютної платоспроможності,	1,75	2,33	2,46	0,58	0,13

З таблиці 2.5 видно, що ПСП «Агромрія» є досить залежним від зовнішніх кредиторів оскільки коефіцієнт автономії становить лише 57%. У 2022 році даний показник зріс в порівнянні з 2021 роком на 5%, тобто можна сказати, що знизилась залежність господарства від зовнішніх кредиторів.

Коефіцієнт співвідношення залучених і власних коштів показує скільки залучених коштів припадає на 1 гривню власних. Так, у 2021 році в ПСП

«Агропрія» на кожну власну гривню припадало 97 копійок залучених коштів. а у 2023 - вже 78 копійок, що на 0,19 копійок менше ніж у попередньому періоді.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу показує . що 0,46% коштів ПСП „Агропрія” вкладено в поточну діяльність, а решта є капіталізованою.

Провівши аналіз платоспроможності ПСП „Агропрія” можна зробити висновок, що із 5% своїх поточних зобов’язань підприємство може розрахуватися негайно. Решту зобов’язань воно зможе погасити лише реалізувавши свої активи. Таким чином, поточна платоспроможність підприємства має допустимі значення, але в майбутньому ситуація може погіршитись, оскільки показник перспективної платоспроможності менше допустимих значень.

Далі проведемо аналіз оборотності оборотних коштів на основі даних таблиці 2.6. і рисунка 2.5.

Таблиця 2.6 – Аналіз оборотності оборотних коштів підприємства ПСП „Агропрія” за 2021-2023рр.

Показники	2021	2022	2023	відхилення	
1.Виручка від реалізації, тис.грн.	1816	1611	1718	-205	107
2.Кількість днів періоду, год.	360	360	360	-	-
3.Одноденна виручка	5,04	4,48	4,65	-0,57	0,08
4.Середній залишок оборотних коштів, тис.грн.	1226	1256	1280	30	24
5.Оборотність оборотних коштів, тис.грн.	243	280	320	37	40
6.Коефіцієнт оборотності оборотних коштів	1,48	1,28	1,36	-0,2	0,08
7. Коефіцієнт завантаження коштів в обороті	0,68	0,78	0,89	0,1	0,11

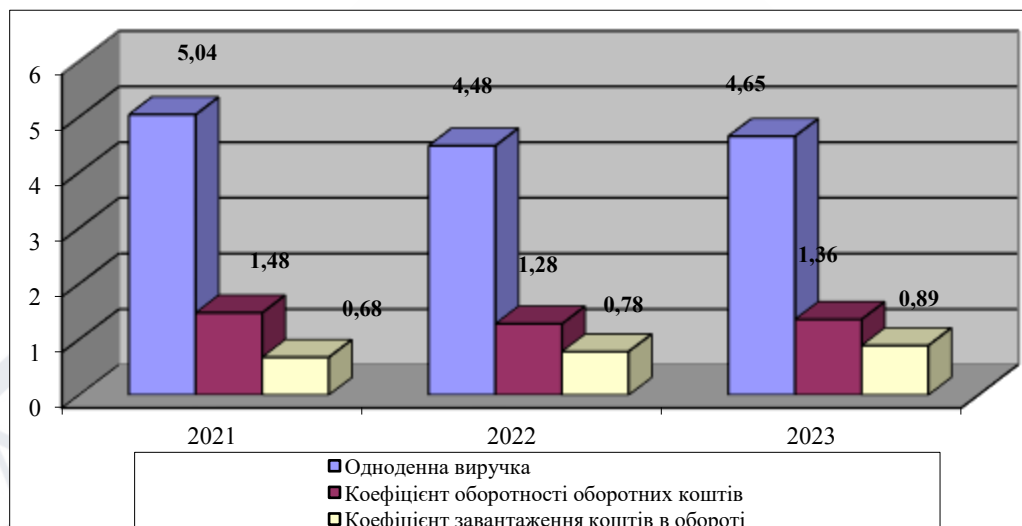

Рисунок 2.5 – Динаміка показників оборотності обігових коштів підприємства ПСП „Агромрія” за 2021-2023 рр.

Ефективне використання фінансових ресурсів визначається їх оборотністю. Найважливіші показники господарської діяльності підприємства, прибуток і обсяг реалізованої продукції безпосередньо залежать від швидкості обертання оборотних ресурсів. Провівши аналіз оборотності оборотних коштів досліджуваного підприємства можна зробити висновок, що вони стали використовуватись гірше, оскільки збільшилась тривалість днів обороту на 40 днів, а коефіцієнт оборотності збільшився у 0.08 рази. Ця зміна відбулася через зміну виручки від реалізації і зміни середньодобового залишку оборотних коштів.

Далі проведемо аналіз ділової активності підприємства ПСП „Агромрія” за 2021-2023 рр. за допомогою таблиці 2.7.

З даної таблиці випливає, що ПСП „Агромрія” не досить ефективно використовують всі наявні на підприємстві ресурси. Це проявляється у тому, що незважаючи на зростання прибутку на 292 тис.грн.. знизились такі показники як продуктивність праці, оборотність обороту оборотних коштів. Негативною є тенденція зростання обороту кредиторської заборгованості на 44,7 дня, а також зменшення ефективності використання виробничих запасів. Отже, можна

зробити висновок, що дідова активність ПСП «Агромрія» знизилась тому, що зросла тривалість операційного циклу на 53 дні, що є негативним.

Таблиця 2.7 – Показники ділової активності підприємства ПСП „Агромрія” за 2021-2023 рр.

Показники	2021	2022	2023	відхилення	
1.Виручка від реалізації, тис.грн.	1816	1611	1718	-205	107
2.Фінансовий результат, грн.	25	304	371	279	67
3.Продуктивність праці, грн.	18,9	16,8	17,3	-2,1	0,5
4.Фондовіддача основних засобів, грн.	0,03	0,35	0,42	0,32	0,07
5.Оборотні кошти в розрахунках, обороти, %	8,1	6,3	5,4	-1,8	-0,9
6. Оборотність коштів в розрахунках, дні	44,4	57,1	62,4	12,7	5,3
7. Оборотність виробничих запасів, дні	243	280	325	37	45
8. Оборотність виробничих запасів, обороти, %	1,48	1,29	1,54	0,19	0,25
9. Оборотність кредиторської заборгованості, %	105,2	142,5	187,2	37,3	44,7
10.Тривалість операційного циклу, год.	146,6	199,6	213,6	53	14
11.Коефіцієнт погашення дебіторської заборгованості, %	0,12	0,16	0,28	0,04	0,12
12.Оборот власного капіталу, %	1,33	1,06	1,29	-0,27	0,23
13.Оборот основного капіталу, %	0,67	0,60	0,65	-0,07	0,05

Таким чином, підсумовуючи отримані результати оцінки фінансово-економічного становища підприємства, можна сказати, що ПСП „Агромрія” є платоспроможним на кінець 2023 року, але поступово проявляється залежність від зовнішніх джерел фінансування, що певною мірою зменшує фінансову стабільність підприємства та забезпечує зростання економічних та фінансових ризиків.

2.2 Оцінка структури та ефективності використання основних засобів підприємства

Рівень використання основних виробничих фондів має важливий вплив на формування багатьох основних показників діяльності підприємства.

Одночасно багато основних показників діяльності підприємства впливають на рівень ефективності використання основних виробничих фондів. Таким чином, вони взаємопов'язані. Так, наприклад, продуктивність праці залежить від величини фондівіддачі і фондоозброєності, а фондівіддача – від продуктивності праці: при зміні одного із цих показників змінюється й інший. Тому при проведенні аналізу ефективності використання основних засобів підприємства, спочатку аналізуємо основні показники діяльності ПСП „Агромрія” за останні три роки.

Розраховуємо показники майнового стану підприємства ПСП „Агромрія”, що вкажуть на ефективність використання основних засобів. Результати оформимо за допомогою таблиці 2.8.

Таблиця 2.8 – Показники майнового стану підприємства ПСП „Агромрія” за 2021-2023 рр.

Показники	2021	2022	2023	Абсолютне відхилення	
				2022/2021	2023/2022
1	2	3	4	5	6
1.Частка оборотних виробничих фондів в обігових коштах, %	0,51	0,51	0,56	-	0,05
2. Частка основних засобів в активах, %	0,26	0,34	0,32	0,08	-0,02
3.Коефіцієнт зносу основних засобів, %	0,13	0,16	0,23	0,03	0,07
4.Коефіцієнт оновлення основних засобів, %	0,33	0,02	0,26	-0,31	0,24

Продовження таблиці 2.8

1	2	3	4	5	6
5. Частка довгострокових фінансових інвестицій в активах, %	0,043	0,038	0,05	-0,005	0,012
6. Частка оборотних виробничих активів, %	0,26	0,23	0,56	-0,03	0,33
7. Частка оборотних виробничих фондів в обігових коштах, %	0,514	0,517	0,56	0,003	0,043
8. Коефіцієнт мобільності активів, %	1,08	0,83	0,86	-0,25	0,03

На основі отриманих результатів обчислень, ми можемо сказати, що коефіцієнт зносу основних засобів поступово збільшується, що призводить до поступового зниження продуктивності діючих основних засобів. Так, станом на 2022 рік значення цього показника становило 16% проти значення 2021 року – 13%, а вже в 2023 році знос основних засобів досліджуваного підприємства зріс на 7%. Показник оновлення свідчить, що з використанням довгострокових кредитів, підприємство спрямовує кошти на закупку нового обладнання і устаткування. Значення цього показника в 2023 році показує, що оновлення здійснюється на 26%.

Проведемо оцінку ефективності використання основних засобів підприємства за показниками, що були розглянуті в теоретичній частині дипломної роботи. Результати представимо за допомогою таблиці 2.9. і рисунка 2.6.

Отримані результати свідчать, що на досліджуваному підприємстві спостерігається позитивне значення приросту основних засобів, оскільки оновлення переважає їх списання. Відповідно, ми бачимо, що ефективність використання основних засобів підприємства ПСП „Агромрія” значною мірою залежить від екстенсивних факторів. Так, із збільшенням оновлення основних засобів, фондоддача поступово збільшується, а фондомісткість знижується. Стосовно рентабельності основних засобів, то вона має тенденцію до зменшення. Але внаслідок недосконалої політики управління прибутком

підприємства даний показник ми не можемо враховувати як головний показник ефективності використання основних засобів. Саме тому в якості головного показника ефективності ми обираємо показник фондівіддачі.

Таблиця 2.9 – Оцінка використання основних засобів підприємства ПСП „Агропрія” за 2021-2023рр

Показники	2021р	2022р	2023р	Відхилення, %	
				2023/ 2022	2023/ 2021
1.Фондовіддача, грн.	0,98	0,95	0,74	77,89	75,51
2.Фондомісткість, грн.	1,006	1,05	1,34	127,62	133,20
3.Фондоозброєність, тис.грн.	15,5	15,6	29,7	190,38	191,61
4.Рентабельність основних засобів, %	0,01	0,20	0,04	20,00	400,00
5.Коефіцієнт оновлення	0,33	0,02	0,26	77,89	75,51
6.Коефіцієнт вибуття	0,08	0,07	0,04	127,62	133,20

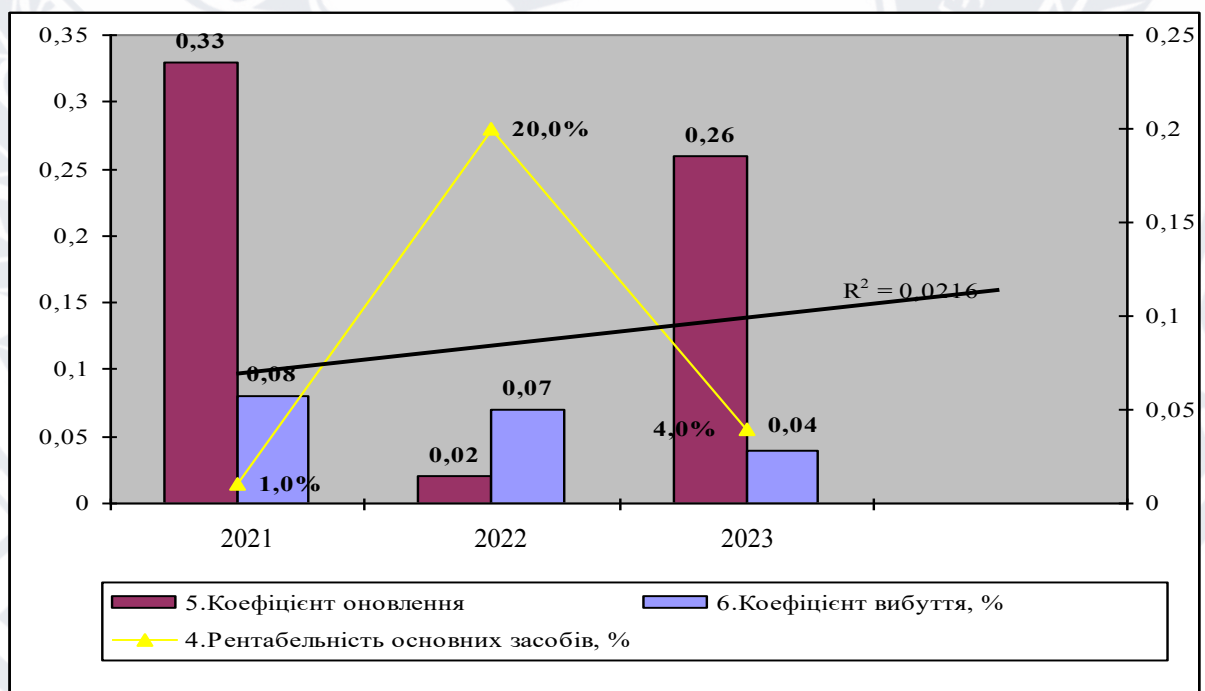

Рисунок 2.6 – Динаміка показників використання основних засобів підприємства ПСП „Агропрія” за 2021-2023 рр.

За допомогою рисунка 2.6. ми також спрогнозували динаміку показника рентабельності основних засобів на підприємстві на основі використання трендового аналізу. Отримані результати свідчать про низьку ймовірність позитивної тенденції розвитку ефективності використання основних засобів на підприємстві. Так, з ймовірністю 2% за всіх інших рівних умов підприємство „Агропрія” матиме зростання рентабельності основних засобів.

З метою виявлення якісної характеристики основних засобів оцінимо їх фізичне і моральне спрацювання (табл. 2.10).

Таблиця 2.10 – Оцінка основних засобів підприємства ПСП „Агропрія” за 2021-2023 рр

Показники	Вартість, тис.грн.			Знос, %		
	2021	2022	2023	2021	2022	2023
1.Будівлі, споруди	258	221	207	13	16	29
2.Передавальні пристрої	245	299	727	74	89	131
3.Транспортні засоби	281	290	290	89	141	173
4.Меблеве, офісне устаткування	-	-	-	-	-	-
5.Інші основні засоби	321	319	309	4	319	23

З таблиці 2.10. видно, що найбільше спрацьованими є діюча техніка, зокрема транспортні засоби, знос яких прогресує та інші основні засоби. В цілому, рівень фізичного спрацювання всіх об'єктів основних засобів досліджуваного підприємства досить значний. Тому слід спрямовувати кошти в технічне переоснащення діючих об'єктів основних засобів, що сприятиме підвищенню ефективності використання основних засобів і підвищенню рентабельності в цілому.

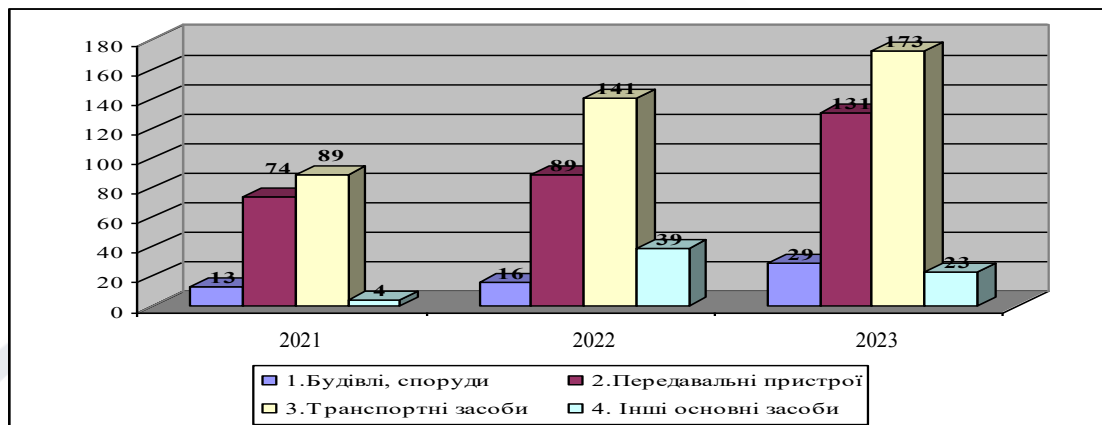

Рисунок 2.7 – Динаміка зносу основних засобів підприємства
ПСП „Агропрія” за 2021 – 2023 рр.

З даного рисунка ми бачимо, що на досліджуваному сільськогосподарському підприємстві найбільшого зносу зазнають транспортні засоби, тобто активна частина основних засобів, що негативно відображається на кінцевих результатах його діяльності. Причому знос транспортних засобів має тенденцію до зростання. Передавальні пристрої також несуттєво, але з кожним роком зростають, що є також негативним явищем на підприємстві.

З метою виявлення співвідношення між активними та пасивними основним засобами проведемо аналіз виробничої структури основних засобів підприємства на основі таблиці 2.11.

На основі отриманих результатів, ми бачимо, що виробнича структура підприємства є досить позитивною, оскільки питома вага основних засобів виробничого призначення збільшується, а питома вага основних засобів невиробничого призначення зменшується. Так, станом на 2022 рік питома вага основних засобів виробничого призначення становила 52%, що на 4,6% перевищує значення їх частки 2021 року, а в 2023 році їх частка зросла і становила 66,4%. Відповідно основні засоби невиробничого призначення поступово зменшуються. Так, в 2023 році це зменшення становило 19,8% в порівнянні з 2021 роком.

Таблиця 2.11 – Динаміка виробничої структури основних засобів на підприємстві „Агромрія” за 2021-2023рр.

Показники	Сума, тис.грн.			Питома вага, %			Відхилення	
	2021	2022	2023	2021	2022	2023	2022/ 2021	2023/ 2022
1.Активна частина основних засобів:								
	526	589	1017	47,6	52,2	66,4	63	428
транспортні засоби	281	290	290	30,2	25,6	42,6	9	-
Передавальні пристрої	245	299	727	17,4	26,6	23,8	54	428
2.Пасивна частина:								
	579	540	516	52,4	47,8	33,6	-39	-24
Будинки	258	221	207	25,3	16,6	15,6	-37	-14
Інші основні засоби	321	319	309	16,9	31,2	18	-2	-10
Всього	1105	1129	1533	100	100	100	24	404

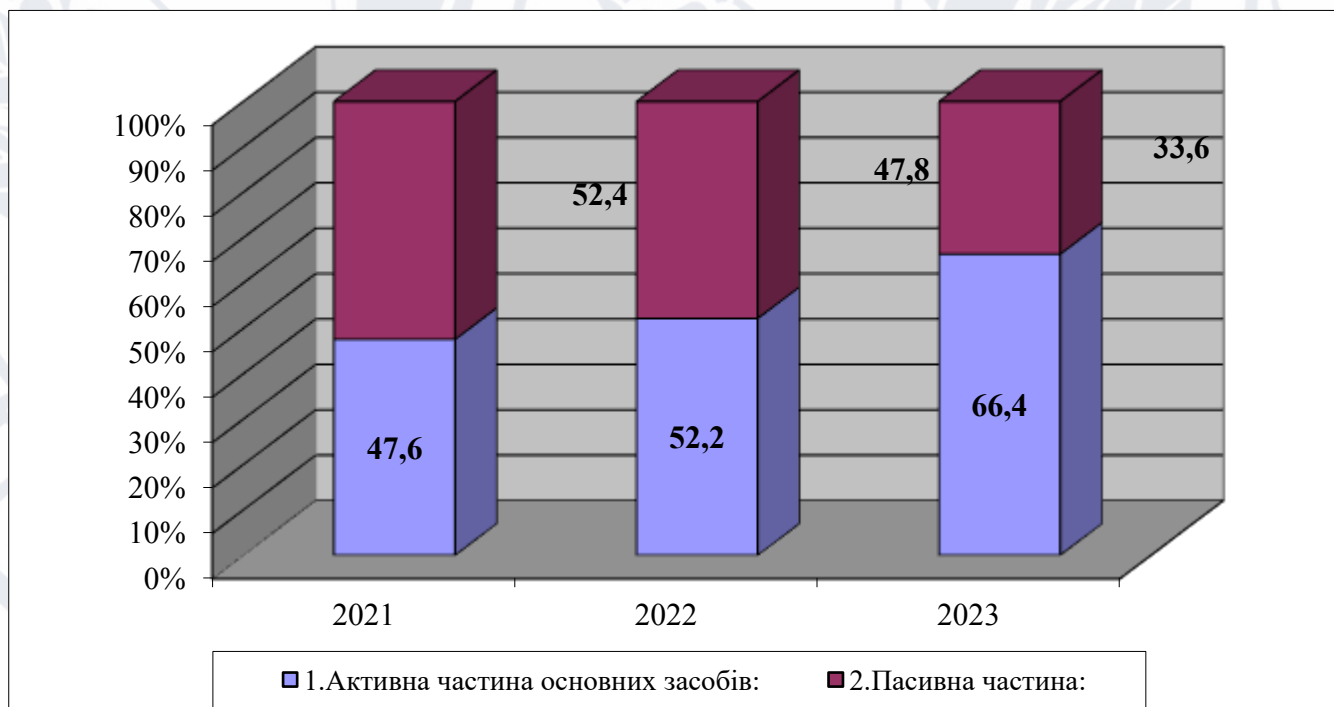

Рисунок 2.7 – Динаміка виробничої структури підприємства ПСП „Агромрія” за 2021-2023 рр.

З іншого боку ми також повинні враховувати той факт, що саме виробничі основні засоби є найбільш фізично і морально зношеними. Тобто на підприємстві ПСП „Агромрія” найбільшу питому вагу займають застарілі основні засоби саме виробничого призначення. Тому в наступних розділах нашого дипломного дослідження ми будемо розглядати можливі варіанти оновлення рухомого складу приватного підприємства.

2.3 Фактори впливу на ефективність використання основних засобів на підприємстві

Для виявлення впливу факторів на ефективність використання основних засобів на підприємства із стохастичними залежностями пропонуємо використати кореляційний аналіз. Його застосування дасть змогу досить точно визначити зв'язок між факторами – ознаками і результативним показником, якщо функціональної залежності не існує. Кореляційний аналіз полягає в тому, щоб побудувати та проаналізувати економіко-статистичну модель у вигляді рівняння регресії, яке виражає залежність середнього результативного показника від одного або кількох факторів.

Отже, для визначення впливу факторів на ефективність використання основних засобів на підприємстві, в якості результативної ознаки (y) оберемо показник фондівіддачі, в якості факторних ознак обираємо суму амортизації, оскільки вона найбільше характеризує рівень фізичного спрацювання основних засобів (x_1), коефіцієнт оновлення, оскільки цей показник характеризує екстенсивний фактор впливу на показник фондівіддачі (x_2), виробнича структура основних засобів досліджуваного підприємства, так як саме даний показник характеризує інтенсивний фактор ефективності використання основних засобів (x_3) і коефіцієнт зносу основних засобів (x_4).

Для цього першим нашим кроком буде формування таблиці вхідних даних (табл.2.12).

Таблиця 2.12 – Вхідні дані для розрахунку регресивної залежності

Роки	У	X1	X2	X3	X4
2021	0,98	83	0,33	0,9	0,13
2022	0,95	81	0,02	1,09	0,16
2023	0,74	95	0,26	1,97	0,23

Припустимо, що між економічним показником У та факторами X1, X2, X3 існує лінійний зв'язок. Запишемо рівняння регресії у вигляді:

$$Y = B_0 + B_1 * X_1 + B_2 * X_2 + B_3 * X_3 + u,$$

$$Y = b_0 + b_1 * X_1 + b_2 * X_2 + b_3 * X_3$$

де $Y, \bar{Y}$ - відповідно фактичні та розрахункові значення коефіцієнти ефективності використання основних засобів;

x_1, x_2, x_3 – відповідно коефіцієнт амортизації, приросту та технічної придатності;

B_0, B_1, B_2, B_3 та b_0, b_1, b_2, b_3 - параметри моделі, які потрібно оцінити, та їх оцінки;

u – стохастична складова.

Отже, здійснимо побудову та дослідження регресійної моделі за допомогою пакету Excel з заданим ступенем надійності розробленої моделі 99,9%.

Отримані результати оформимо у вигляді таблиць. Отже, основні регресійні показники представлені в таблиці 2.13.

Таблиця 2.13 – Регресійна статистика

Показник	Значення
Коефіцієнт кореляції	1
Коефіцієнт детермінації	1
Нормований коефіцієнт детермінації	-4,65661E-10
Стандартна похибка	5,61858E-21
Кількість проведених спостережень	3

Таким чином, ми отримали значення вільного члена $\beta_0 = -0,23$; $\beta_1 = 0,027$; $\beta_2 = -0,69$; $\beta_3 = 0,05$; $\beta_4 = -6,7$. Дані коефіцієнти рівняння множинної регресії свідчать про ступінь впливу на ефективність використання основних засобів підприємства ПСП „Агромрія”.

Отримаємо наступне рівняння множинної регресії:

$$Y = -0,23 + 0,027X_1 - 0,69X_2 + 0,05X_3 - 6,7X_4$$

Найбільший вплив на ефективність використання основних засобів має четвертий фактор – коефіцієнт зносу основних засобів, тобто знижуючи значення даного показника ми маємо резерви збільшення показника фондовіддачі.

Виробнича структура основних засобів також обернено пропорційно впливає на ефективність використання основних засобів. Зокрема, за умови збільшення питомої ваги основних засобів невиробничого призначення, ми матимемо зниження ефективності використання основних засобів через зниження показника фондовіддачі.

Що стосується показникам оновлення основних засобів, то він є прямо пропорційний змінам показника фондовіддачі. Тобто при збільшенні цього показника на 1%, ми матимемо збільшення показника фондовіддачі на 5%.

Таким чином, ми бачимо, що значною мірою на ефективність використання основних засобів впливають як інтенсивні, так і екстенсивні фактори, якими слід управляти з метою вдосконалення ефективності використання наявного обладнання.

Висновки до розділу 2

В результаті виконання аналітичного розділу було дано загальну характеристику ПСП „Агромрія” і його продукції та проаналізовано результати діяльності підприємства за 2021-2023 роки.

Приватне підприємство ПСП „Агромрія” є приватним сільськогосподарським підприємством, що створене в процесі реорганізації колективного сільськогосподарського підприємства ім. Гагаріна, с. Бондурівка та приймає всі

його права за укладеними за укладеними ним угодами з юридичними і фізичними особами до закінчення строку цих угод. Основними напрямками діяльності підприємства є: виробництво, заготівля, переробка, зберігання, транспортування і реалізація сільськогосподарської продукції; закупка сільськогосподарської продукції, худоби, товарно-матеріальних цінностей, в тому числі від населення за готівку, або шляхом товарообміну на взаємно-вигідних умовах; постачання товаровиробникам насіння, продуктивної худоби.

Діяльністю підприємства керує власник, який вирішує всі питання діяльності. Підприємство самостійно планує свою діяльність на основі рішень засновника та укладених угод. Підприємство діє на основі повної господарської самостійності та самофінансування. Підприємство реалізує продукцію, товари та послуга за цінами та тарифами, що встановлюються ним самостійно, або на договірні основі.

У 2023 році валова продукція зменшилася, причому у і у рослинництві, і тваринництві відповідно на 18% і 28% станом на 2023 рік порівняно з 2022 роком. Така тенденція негативно впливає на формування кінцевих фінансово-економічних показників. Щодо чисельності працівників на підприємстві, то їх кількість поступово зменшується. Так, в 2022 році їх чисельність зменшилась на 9% порівняно із 2021 роком і становила 96 чоловік. А вже в 2023 році зменшення персоналу становило 70%, що становило 70 чоловік. Таким чином, даний показник плинності кадрів негативно впливає на ефективність управління персоналом підприємства всі ці фактори спричинили зменшення кінцевого фінансового показника - прибутку підприємства. Значення даного показника в 2023 році порівняно з 2022р зменшився на 221 тис.грн.

Показники господарської діяльності підприємства мають тенденцію до зниження, що, в свою чергу, погіршує конкурентні позиції даного підприємства на ринку. Саме тому наступним етапом нашого дослідження є оцінка і аналіз основних показників, що характеризують фінансовий стан підприємства.

Спостерігаємо зменшення темпів росту виручки від реалізації продукції поряд із збільшенням темпів росту витрат, пов'язаних з виробництвом і

реалізацією продукції на підприємстві. Валовий прибуток підприємства ПСП „Агромрія” має тенденцію до зростання. Так, в 2022 році значення цього показника становило 256 грн, а вже в 2023 році – 269 грн. Слід відмітити, що підприємство проводить неефективну політику управління прибутком підприємства, оскільки має негативну структуру прибутку, що призводить до зменшення чистого прибутку підприємства, спрямованого на виробничий і соціальний розвиток підприємства.

Досліджуване підприємство використовує помірковану політику управління фінансами, оскільки в своїй діяльності використовує як власні, так і залучені кошти. Відповідно, частка власного капіталу несуттєво зменшується. Так, в 2021 році його частка становила 50,6%, в 2022 році спостерігається його збільшення на 6%, а вже в 2023 році – зменшення на 5% порівняно із попереднім звітним періодом. Щодо довгострокових зобов’язань, то їх частка має тенденцію до зростання, що. З одного боку сприятиме залученню нової техніки і технології, а з другого – дещо зменшить запас фінансової стійкості підприємства і спричинить зростання ризику. Негативним явищем на підприємстві є зростання кредиторської заборгованості в 2023 році порівняно із 2022 роком. Їх частка в структурі капіталу підприємства збільшується, що матиме негативні наслідки щодо фінансової стійкості і платоспроможності підприємства.

Таким чином, підсумовуючи отримані результати оцінки фінансово-економічного становища підприємства, можна сказати, що ПСП „Агромрія” є платоспроможним на кінець 2023 року, але поступово проявляється залежність від зовнішніх джерел фінансування, що певною мірою зменшує фінансову стабільність підприємства та забезпечує зростання економічних та фінансових ризиків.

Отримані результати свідчать, що на досліджуваному підприємстві спостерігається позитивне значення приросту основних засобів, оскільки оновлення переважає їх списання. Відповідно, ми бачимо, що ефективність використання основних засобів підприємства ПСП „Агромрія” значною мірою залежить від екстенсивних факторів. Так, із збільшенням оновлення основних

засобів, фондovіддача поступово збільшується, а фондомісткість знижується. Стосовно рентабельності основних засобів, то вона має тенденцію до зменшення. Але внаслідок недосконалої політики управління прибутком підприємства даний показник ми не можемо враховувати як головний показник ефективності використання основних засобів. Саме тому в якості головного показника ефективності ми обираємо показник фондovіддачі.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ ПСП „АГРОМРІЯ”

3.1 Оптимізація виробничої структури основних засобів підприємства

В процесі проведення факторного аналізу нами було встановлено, що важливе значення для забезпечення ефективності виробництва має оптимальне поєднання у виробничому процесі основних засобів виробничого та невиробничого призначення. А з урахуванням розвитком науково-технічного прогресу зростає роль і значення основних засобів та виявлення резервів підприємств.

Сьогодні головними проблемами українських підприємств щодо управління основним капіталом є перспективне його використання: недостатнє завантаження виробничих потужностей, простої об'єктів основних засобів, що призводять до зменшення показників фондівіддачі та зростання фондоозброєності, акумуляція недостатньої кількості грошових коштів у резервних фондах підприємств для виготовлення конкурентноздатної продукції при достатньо зношених машинах, агрегатах, у яких термін корисного використання закінчився, та проведення організаційних заходів щодо покращення функціонування основних засобів.

У цьому контексті особливого значення набуває проблема підвищення ефективності використання основних засобів та виробничих потужностей на кожному конкретному підприємстві, незалежно від форм власності.

Тому з метою вдосконалення використання наявних основних засобів ми пропонуємо оптимізувати співвідношення основних засобів виробничого і невиробничого призначення на основі використання моделі одно факторної регресії.

Моделі одно факторної регресії передбачає визначення та встановлення результативної та однієї факторної ознак. Тому в якості результативної ознаки ми пропонуємо обрати показник фондівіддачі. Такий вибір зумовлений тим,

що на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств значною мірою впливають не тільки внутрішні, але й зовнішні фактори, зокрема: рівень держаної підтримки сільського господарства, врожайність, тобто спостерігається ще сезонний характер впливу.

Відповідно в кості факторної ознаки виступатиме виробнича структура основних засобів, яка детально проаналізована та представлена графічно в попередніх розділах.

Узагальнимо вхідні дані та оформимо результати в таблицю 3.1.

Таблиця 3.1 – Вхідні дані

Роки	Показник фондівдачі, грн	Виробнича структура основних засобів (кое- фіцієнт)
2021	0,98	$526/579 = 0,91$
2022	0,95	$589/540 = 1,09$
2023	0,74	$1017/516 = 1,97$

Припустимо, що між економічним показником Y та фактором X_1 існує лінійний зв'язок. Запишемо рівняння регресії у вигляді:

$$Y = B_0 + B_1 * X_1 + u,$$

$$Y = b_0 + b_1 * X_1 \quad (3.1)$$

де $Y, \bar{Y}$ - відповідно фактичні та розрахункові значення коефіцієнти ефективності використання основних засобів;

x_1 – відповідно коефіцієнт, що характеризує співвідношення між активною частиною основних засобів, тобто виробничими, та пасивною частиною, тобто виробничими засобами невиробничого призначення;

B_0, B_1 - параметри моделі, які потрібно оцінити, що характеризують ступінь (силу впливу на результативний фактор;

u – стохастична складова.

Отже, здійснимо побудову та дослідження регресійної моделі за допомогою пакету Excel з заданим ступенем надійності розробленої моделі 99,9%. Отримані результати оформимо у таблицю 3.2.

Таблиця 3.2 – Регресійна статистика

Коефіцієнт кореляції	0,999015263
Коефіцієнт детермінації	0,998031496
Нормований R-квадрат	0,996062992
Стандартна похибка	0,008205049
Спостереження	3

Отримані результати, що представлені в таблиці 3.2.. показали, що між обраними оцінюваними ознаками існує щільний зв'язок. Так, коефіцієнт кореляції, що характеризує щільність зв'язку становить 0,999 і показує, що між показником ефективності використання основних засобів – фондівіддачею та співвідношенням активної і пасивної частин щільність зв'язку становить 99%.

Коефіцієнт детермінації, що показує ступінь або міру врахування факторів впливу показує, що на 99% факторна ознака впливає на результативну ознаку і лише 1% становить невраховані фактори.

Звичайно, що за умови обмеженості звітної інформації, ми маємо лише три спостереження, тому можлива похибка в розмірі 0,8%, що є незначною величиною, тому можлива похибка при здійсненні прогнозів $\pm 0,008$.

В процесі аналізу ми отримали наступні коефіцієнти регресії: $\beta_0 = 0,017$; $\beta_1 = 0,33$. Таким чином, на ефективність використання основних засобів виробнича структура основних засобів впливає прямо пропорційна, тобто із зростанням кожної додаткової частини основних засобів спостерігаємо тенденцію до зменшення показника фондівіддачі. Така залежність першочергово зумовлена збільшенням використання зношеного обладнання, що негативно впливає на показник фондівіддачі.

Сформуємо рівняння регресії з метою розробки оптимізаційних моделей виробничої структури основних засобів досліджуваного підприємства.

$$Y = 0,017 + 0,33X1 \quad (3.2)$$

Побудуємо оптимізаційні моделі за допомогою таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 – Оптимізаційні моделі виробничої структури підприємства ПСП „Агромрія”

Показник	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Вартість основних засобів, тис. грн	1533	1533	1533	1533	1533	1533	1533	1533	1533
2. Активна частина основних засобів, тис. грн.	1017	1000	950	900	850	785	600	520	320
3. Пасивна частина основних засобів, тис. грн..	516	533	583	633	683	748	933	1013	1213
4. Структура, %	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Виробничі основні засоби	66,34%	65,23%	61,97%	58,71%	55,45%	51,21%	39,14%	33,92%	20,87%
Невиробничі основні засоби	33,66%	34,77%	38,03%	41,29%	44,55%	48,79%	60,86%	66,08%	79,13%
5. Фондовіддача, грн..	0,74	0,5798 51782	0,5059	0,4435 4028	0,3903 5286	0,3318	0,2099	0,171	0,0961

Отже, якщо підприємство у своїй господарській діяльності буде змінювати виробничу структуру в сторону зменшення активної частини основних засобів, то ділова активність буде зменшуватися, відповідно показник фондovіддачі також буде зменшуватися. Слід також зазначити, що необхідно враховувати ступінь зносу основних засобів, тобто якісні параметри оцінки.

Зобразимо отримані результати моделювання за допомогою рисунка 3.1.

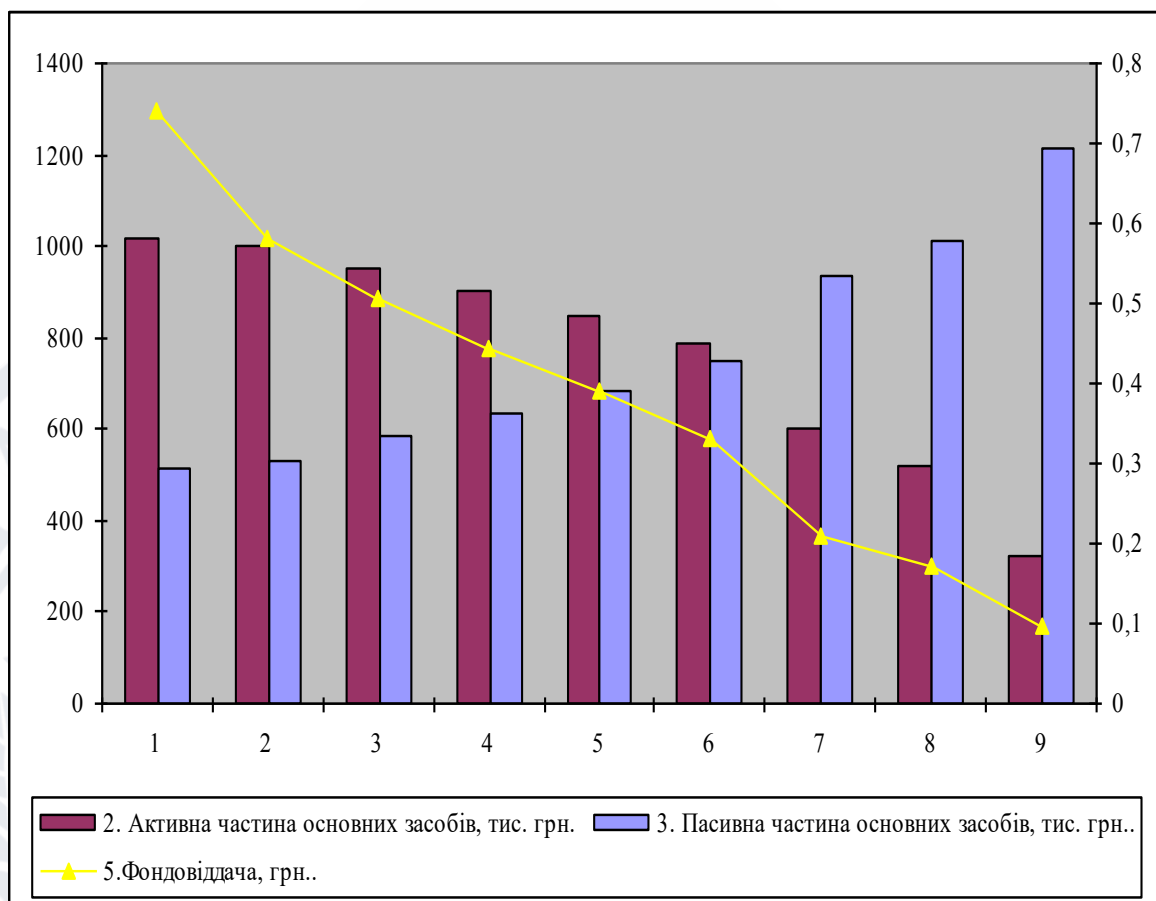

Рисунок 3.1 – Оптимізація виробничої структури основних засобів на основі показника максимізації ефективності використання основних засобів на підприємстві ПСП „Агропрія”

На основі отриманих результатів з рисунка 3.1 ми бачимо, що на досліджуваному підприємстві ПСП „Агропрія” із кожним додатковим збільшенням пасивної частини основних засобів знижується ефективність їх використання. Тому з урахуванням проведеного аналізу на основі дев’яти оптимізаційних моделей ми виявили, що оптимальним є співвідношення у виробничій структурі 65% активної частини до 35% пасивної частини основних засобів.

Таким чином, ми можемо зробити наступні висновки:

1. Запропоновані імітаційні моделі щодо формування оптимальної структури основних засобів доцільно використовувати в практичній діяльності суб’єктів господарювання. Це дає можливість оцінити доцільність та ефективність використання основного капіталу на підприємствах в умовах обмеженості фінансових ресурсів.

2. Результати досліджень щодо визначення оптимальної виробничої структури неможливо використати для всіх підприємств незалежно від форм власності та видів діяльності. Співвідношення між виробничими і невиробничими основними засобами залежить від індивідуальних особливостей діяльності підприємницьких структур, їх галузевої належності, рівня розвитку і залучення нової техніки і технології, тощо.

3. На підставі математичного та статистичного апаратів нами доведено, що для досліджуваного підприємства неефективно та недоцільно впроваджувати зростання пасивної частини основних засобів.

Також нами було встановлено, що на ефективність використання основних засобів суттєво впливає рівень зносу основних засобів. На досліджуваному підприємстві спостерігається значно зношуваний рівень основних виробничих фондів, внаслідок чого велика частка виробничих засобів стає непридатною для експлуатації, хоча вони переоцінені та функціонують, але термін їх корисної дії закінчився. А тому головною проблемою у майбутньому буде втрата значної частини матеріально-технічної бази через застарілість та непридатність, що призведе до зниження обсягів виробництва.

Удосконалення структури основних засобів, балансу виробничих потужностей призводять до зменшення витрат підприємства на їх екстенсивне нарошування при зміні обсягів і номенклатури продукції, яка виготовляється. Це значною мірою сприяє підвищенню оборотності виробничих фондів, що забезпечує скорочення розриву між фізичним та матеріальним зношенням основних засобів, прискоренню темпів їх оновлення.

Для вдосконалення ми пропонуємо впровадити на підприємстві такі концепції визначення ринкової вартості, що базується на використанні таких методів:

- методу витрат;
- методу капіталізації доходу;
- методу аналогів продаж.

Використання того чи іншого методу визначаються фактичними обставинами конкретної оціночної ситуації. Виявлення фактів та обставин, що визначають оціночну ситуацію, перетворює оцінку з чисто бухгалтерської задачі в аналітичну.

Процедура оцінки згідно стандартів оцінки включає в себе кроки:

- огляд об'єкта;
- збір спеціальної та загальної інформації;
- роботу експерта по визначенню вартості об'єкта;
- технічне оформлення звіту.

При витратному підході рахується, що ринкова вартість оцінюваного об'єкта визначається в першу чергу витратами на його створення та реалізацію. Визначена таким чином вартість може не співпадати з ринковою вартістю тому, що витрати не єдиний фактор вартості, на яку також впливають корисність, якість та конкурентоспроможність. Але все ж таки зустрічаються не мало випадків, коли застосування витратного підходу виявляється оправданим і навіть єдино можливим, наприклад при оцінці машин та обладнання спеціального призначення, унікальних об'єктів, виготовлених по індивідуальних замовленнях та які не мають аналогів на ринку.

Ринкова вартість, оцінювана витратним підходом, є вартість відтворення, тому, що при цьому визначають скільки може коштувати об'єкт, якщо його виготовили та продали сьогодні, тобто при існуючому рівні цін. В такій оцінці існує елемент умовності тому, що: по-перше, подібні об'єкти можуть сьогодні не вироблятися і їх виробництво ніхто не збирається налагоджувати (тому така оцінка буде абстрактною); по-друге, якщо таке виробництво навіть існує зараз то в ньому використовуються вже нові матеріали та технології. Чим більший вік оцінюваного об'єкта, тим більше припущень приходить робити при його оцінці витратним підходом.

Витратний підхід при оцінці машин та обладнання практично виконується наступними методиками:

- 1) розрахунок по оцінці однорідного об'єкта;

- 2) елементний (поагрегатний) розрахунок;
- 3) аналіз та індексація витрат;
- 4) розрахунок по укрупнених показниках.

Метод витрат для нерухомості базується на тому положенні, що вартість об'єкта на перевищує затрат, які б треба було понести замовнику на будівництво об'єкта в цінах, що діють на момент оцінки, з урахуванням фізичного зносу за роки експлуатації будівлі.

Важливим є той факт, що ціноутворення в будівництві – нормативно врегульоване. Це дає можливість з достатньою точністю визначити всі прямі та непрямі витрати на відтворення або заміну об'єкта оцінки. Відновна вартість може бути визначена трьома методами:

1. Метод одиничного показника – цей метод найбільш придатний за умови, коли балансова вартість об'єкта викликає сумніви з приводу зниження чи завищення вартості об'єкта.

Відновна вартість об'єкта визначається за формулою:

$$C = C_b * V * K_{x1-n} * K_i * K_{i2} * K_f, \quad (3.3)$$

де C – відновна вартість об'єкта;

C_b – базова вартість аналога або історична вартість;

V – площа (об'єм) об'єкта оцінки;

K_{x1-n} – коефіцієнти, враховуючи конструктивні особливості даного об'єкта;

K_i – коефіцієнт індексації за певний період;

K_f – коефіцієнт, який відображає фізичний знос;

K_{i2} – коефіцієнт інфляції за період з січня 1998р.

2. Визначення кошторисної вартості. Відновлювана вартість визначається шляхом оцінки вартості окремих частин будівлі. Вартість визначається на основі діючих цін на матеріали та послуги. До отриманого значення додаються непрямі витрати.

3. Метод індексації витрат. При використанні цього методу базовою є “історична” вартість об'єкта, яка індексується для отримання поточної (на дату оцінки) вартості.

Для визначення фізичного зносу враховується фактичний вік будівлі та її стан. Коефіцієнт фізичного зносу визначається за формулою:

$$K_z = 1 - \Phi_z / 100 \quad (3.4)$$

$$\Phi_z = (L_1 * K_{e1} + \dots + L_i * K_{ei}) / 100, \quad (3.5)$$

де Φ_z – величина фізичного зносу об'єкта (%);

L_i – питома вага елемента у відновлювальній вартості будівель;

K_{ei} – величина фізичного зносу окремого конструктивного елементу.

Прибутковий метод. При використанні цього методу аналізується можливість оцінюваного об'єкта генерувати дохід, який визначається в формі доходу від підприємницької діяльності.

Оцінка за доходом є головним експертним методом оцінки вартості ділових підприємств. Вона побудована на тому принципі, що тільки ті підприємства, які приносять дохід, мають вартість.

Метод доходів, як спосіб оцінки вартості бізнесу, є більш точним, більше відповідає ринковим механізмам і, як наслідок, більш поширений, ніж балансовий метод.

В доходному підході використовуються наступні методи:

- дисконтування грошових потоків (непряма капіталізація);
- пряма капіталізація.

В процесі оцінки ми обрали метод прямої капіталізації грошових потоків. Для оцінки нерухомості метод прямої капіталізації є характерним, і основний, тому що грошові потоки мало варіюються по роках.

Метод заснований на визначенні поточної вартості об'єкта оцінки як сукупність майбутніх доходів від його використання.

Доходи отримані від володіння та користування виробничим комплексом, необхідно розглядати з точки зору найкращого та найбільш ефективного використання, тобто таке використання, яке забезпечить найвищу поточну вартість, визначену на ефективну дату оцінки.

Поняття найкращого та найбільш ефективного використання виробничого комплексу визначається як ймовірне та дозволене законом використання об'єкта оцінки з найкращою віддачею.

Поняття “найкраще та найбільш ефективне використання ” розуміємо поряд із вигодами для власника, його особливу суспільну користь. Вважається, що визначення найкращого та найбільш ефективного використання об'єкта є результатом суджень оцінювача на основі його аналітичних навичок, тим самим висловлюючи лише думку, а не безумовний факт. При визначенні варіантів найкращого та найбільш ефективного використання об'єкта ми застосували чотири основних критерії аналізу:

1. Фізична можливість – можливість експлуатації виробничого комплексу з метою найкращого і найбільш ефективного використання його на аналізованій ділянці.

2. Допустимість із погляду законодавства – характер припущеного використання не суперечить законодавству.

3. Фінансова доцільність – припустимий із погляду закону порядок використання виробничого комплексу повинний забезпечити чистий прибуток власнику.

4. Максимальна продуктивність – крім одержання чистого прибутку як такого, найкращого та найбільш ефективного використання розуміємо або максимізацію чистого прибутку власника, або досягнення максимальної вартості об'єкта.

Метод капіталізації дозволяє на основі даних про доход та ставки капіталізації на дату оцінки чи перспективу зробити висновок про вартість об'єкта. Техніка дисконтування використовується для приведення потоку доходів та витрат, розподілених за часом, до моменту одержання поточної вартості грошового потоку, як вартості об'єкта, що приносить доход. Цей метод дає достатньо точну оцінку поточної вартості майбутніх доходів у випадку, коли потік доходів стабільний чи має постійний темп росту (падіння).

Також можливе використання якості грошового потоку використовується прибуток від платного строкового користування об'єктом, як сума вірогідних надходжень від здачі об'єкта в оренду, або як економія майбутнього власника на витратах за оренду.

Джерелами інформації про можливу ставку орендної плати є:

- діючі договори оренди між комерційними та державними структурами;
- дані, отримані від ріелтерів ринку нерухомості;
- газетні публікації.

Коефіцієнт капіталізації, це коефіцієнт зв'язку між номінальною та поточною вартістю очікуваних грошових потоків (потоків готівки).

Двома основними компонентами коефіцієнта капіталізації є % ставка дисконту та ставка повернення капіталу.

Розмір кожної ризикової складової визначається експертним шляхом, крім ризика інфляційних очікувань, та знаходиться в діапазоні від 0 до 5%.

Таким чином, підхід до визначення вартості майна з точки зору капіталізації доходу заснований на тому, що оцінювач визначає поточну вартість майбутніх вигод від платного строкового користування майном.

Метод прямого порівняльного аналізу продаж. Основою методу є принцип, у відповідності з яким покупець не заплатить за об'єкт суму, більшу ніж вартість, іншого об'єкта аналогічної корисності.

Цей метод містить збір даних про ринок продажу та пропозицій по об'єктах нерухомості, обладнання подібних до оцінюваного. Після цього ціна на об'єкти-аналоги корегується з врахуванням параметрів, за яким ці об'єкти відрізняються один від одного. Після корегування ціни можна використовувати визначення ринкової вартості об'єкта, що оцінюється.

Основні етапи процедури оцінки при цьому методі:

1. Дослідження ринку нерухомості з метою збору інформації про здійсненні угоди та пропозиції про продаж об'єктів нерухомості, аналогічних об'єкту оцінки.

2. Відбір інформації з метою підвищення її достовірності і отримання

підтвердження того, що здійснені угоди відбулися у вільних ринкових умовах.

3. Підбір відповідних одиниць виміру і проведення порівняльного аналізу для кожної одиниці виміру.

4. Порівняння об'єкта оцінки та відібраних для порівняння об'єктів, проданих або тих, що продаються на ринку за окремими елементами, корегування ціни об'єкта.

5. Встановлення вартості об'єкта оцінки шляхом аналізу порівняльних характеристик і приведення їх до одного вартісного показника або групи показників. В умовах недостатності або низької достовірності інформації про ринок аналогічних об'єктів, вихідні дані можуть бути надані у вигляді групи показників.

Одним із етапів підходу аналогів продаж являється внесення поправок до відомих цін продаж об'єктів-аналогів. Кожний поправочний коефіцієнт повинен відображати міру відмінності об'єкта-аналога від об'єкта оцінки по кожному із виділених властивостей.

3.2. Вдосконалення механізму управління відтворенням основних засобів як напрямок підвищення ефективності їх використання

Протягом останніх років на більшості підприємств різних галузей народного господарства України спостерігається низький рівень ефективності відтворювальних процесів. Коефіцієнти оновлення й вибуття машин і устаткування, тобто найбільш активної частини основних засобів на підприємствах, коливаються в межах відповідно 5-6 та 2-3% загального їхнього обсягу, а коефіцієнт економічного спрацювання досягає 50-55% загальної вартості. Парк діючого виробничого устаткування містить майже третину фізично спрацьованих і технічно застарілих його одиниць. Саме цим передовсім пояснюється невідкладне завдання прискорення й підвищення ефективності відтворення основних засобів, зростання технічного рівня застосовуваних засобів праці.

Після указів Президента про реформування села: “Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки”, №1529/99 від 3 грудня 1999 року, “Про заходи щодо забезпечення захисту майнових прав селян у процесі реформування аграрного сектора економіки”, № 62/2001 від 29 січня 2001 року, у більшості підприємств з’явився один власник, більшість основних засобів і земля орендовані. Майно, що не належить підприємству, однак перебуває у його володінні, обліковується на позабалансових рахунках. Обліковане на позабалансових рахунках майно не підлягає нарахуванню амортизації.

На орендовані основні засоби, передані у операційну оренду, амортизація не нараховується (п.8 П(С)БО № 8). Подібне характерне для усіх господарств, що залучають на умовах оперативної оренди земельні та майнові паї (у разі фінансової оренди майна амортизація нараховується). Таким чином, такий елемент, як амортизація у кругообігу основних засобів у таких господарствах випадає, точніше, він повинен змінюватися іншою формою.

Аналізуючи інформацію про оренду основних засобів у аграрних підприємствах Вінницької області (табл. 3.4), можна зробити висновок, що головним чином основні засоби беруться в операційну оренду. У орендаря вони обліковуються на позабалансових рахунках, і амортизація на ці засоби праці не нараховується.

Таблиця 3.4 – Орендовані основні засоби на аграрних підприємствах Вінницької області

	Основні засоби, всього тис. грн.	В тому числі			
		Одержані за фінансовою орендою	%	Взяті в опера- ційну оренду	%
2018	2357130	64687	2,7	577464	24,5
2019	2353830	137659	5,8	559582	23,8
2020	2026838	41314	2,0	293614	14,5

Виникає ситуація, у якій орендодавець не зацікавлений у оновленні орендованих основних засобів. Виходом з такої ситуації є створення фонду відтворення основних засобів аграрних підприємств.

Для регулювання ситуації з орендованими основними засобами було викликане до життя поняття фонду відтворення орендованих основних засобів. За згодою сторін певна частка орендної плати, зазначена в договорі оренди, кожного року йде до Фонду відтворення орендованого майна. За рахунок коштів цього фонду можуть бути реконструйовані, модернізовані або проведені поліпшення тільки тих об'єктів, які орендовані підприємством у співвласників. Майно, придбане на кошти Фонду відтворення орендованого майна, відноситься до списку орендованого майна з моменту його придбання і має враховуватися при розрахунку орендної плати. Нормативно поняття фонду відтворення основних засобів уведене у наказі Мінагрополітики [75]. Даний наказ на часі не чинний і станом на листопад 2021 року діє наказ Мінагрополітики України від 01.07.03р. № 210 “Про затвердження Примірного положення про фонд відтворення орендованих основних засобів”. На рівні області і районів проводилися семінари з роз'ясненнями щодо створення і використання Фонду відтворення орендованого майна.

У приватно-орендних підприємствах у силу того, що на орендовані основні засоби амортизація не нараховується, випадає друга стадія кругообігу основних засобів у процесі їх відтворення. Точніше, вона на випадає, а змінюється: замість нарахування амортизації відбувається створення фонду відтворення основних засобів.

Якщо порівняти його з загальною фігурою кругообороту вартості основних засобів, то можна побачити різницю між цими схемами. Замість амортизації механізмом відтворювального процесу у приватно-орендних підприємствах виступає фонд відтворення основних засобів.

Створення фонду відтворення орендованих основних засобів відбувається у такій послідовності. Підставою для формування фонду відтворення

основних засобів є договір оренди. Ґрунтуючись на договорі оренди, розробляється положення про фонд відтворення орендованих основних засобів. Механізм такий: частина орендної плати у межах суми амортизації орендованого майна, яка повинна виплачуватися орендодавцю, спрямовується на відтворення – реконструкцію, модернізацію, поліпшення орендованих основних засобів, а також на придбання нових основних засобів. Придбані за рахунок фонду основні засоби зараховуються до складу орендованого майна.

Можна виділити кілька головних типів організаційно-правових форм господарювання у сільському господарстві: господарські товариства (ТОВ, АТЗТ), приватно-орендні або приватні сільськогосподарські підприємства, колективні підприємства (виробничі кооперативи), фермерські господарства. Для характеристики відмінностей відтворення основних засобів у цих підприємствах слід виділити ознаки порівняння.

Під відтворювальним механізмом слід розуміти сукупність взаємопов'язаних способів і прийомів забезпечення руху авансованої у основних засобах вартості.

Приватно-орендні підприємства є продуктом недавніх реформ. Особливістю їх є оренда переважної більшості земель і техніки приватним підприємцем у селян. Орендар володіє чужим майном та землею на основі права користування та права користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис). Відтворювальний процес у приватно-орендних підприємствах забезпечується створенням фонду відтворення орендованих основних засобів.

Таким чином, сучасні аграрні формування характеризуються різноманітністю форм здійснення відтворення основних засобів. На переважній більшості підприємств в основі відтворювального механізму лежить амортизація основних засобів, хоча правовий режим майна у цих підприємствах відрізняється. Слід виокремити приватно-орендні підприємства, на яких, з огляду на оперативну оренду більшої частини землі та майна, амортизація не може бути застосована. Амортизаційний механізм у приватно-орендних підприємствах

відбувається за допомогою фонду відтворення орендованих основних засобів. Згаданий фонд створюється за згодою сторін (орендаря і орендодавця) з метою забезпечити підтримку орендованого майна у належному стані та його оновлення. Проте, це не означає, що господарські товариства, фермерські господарства не можуть залучати майно та землю на умовах оренди. Вони можуть це робити, втім, від початку у модель їх існування закладена інша ідея. Господарські товариства мають функціонувати на основі статутного фонду, фермерське господарство – за рахунок виділеної фермеру землі і придбаного майна. У модель приватно-орендних підприємств уже від початку (укази Президента) закладено описану модель функціонування.

Наш підхід до проблем відтворення основних засобів полягає у поділі чинників відтворення основних засобів на ендогенні і екзогенні. Такий підхід, на нашу думку, має низку переваг. По-перше, ставить в основу процесу відтворення конкретне підприємство, що є клітинним організмом економіки. Іншими словами, це дає можливість розглядати онтогенез відтворення основних засобів. По-друге, він висвітлює і розкриває існування чинників, які можна назвати, використовуючи філософський термін, “трансцендентними” (такими, що перебувають поза досвідом підприємства, недоступні для впливу) і знімає із плечей підприємств певну відповідальність за ці процеси. По-третє, розглядає підприємство як територію, де взаємодіють як ендогенні, так і екзогенні чинники, які виявляють свій вплив на процеси відтворення основних засобів.

Логічним продовження цього поділу була б побудова системи управління відтворенням основних засобів на його основі. Нами обґрунтовується трирівнева система управління відтворенням основних засобів (рис.3.2). Існують три рівні управління: підприємство, регіон, держава. При цьому під терміном регіон ми розуміємо як районні, так і обласні владні органи.

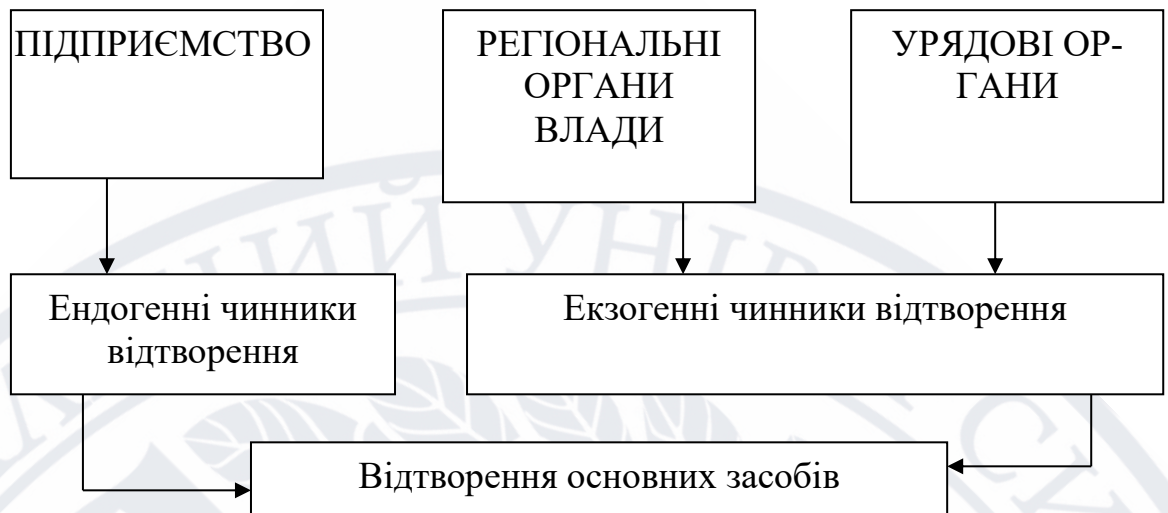

Рисунок 3.2 – Концептуальна модель управління відтворенням основних засобів аграрних підприємств на основі врахування ендогенних і екзогенних його чинників.

На нашу думку, можливі три схеми розвитку взаємостосунків між цими рівнями управління, насамперед між державою і конкретним підприємством:

- 1) асиміляції – коли інтереси підприємства повністю підпорядковані державі;
- 2) ліберальна схема – підприємству надана повна свобода у сфері амортизації та відтворення основних засобів;
- 3) змішана.

Суть схем взаємостосунків між рівнями управління полягає у поділі відповідальності, у поділі верховенства управління, у тому, хто встановлює, що кому корисне. Перша схема асиміляції передбачає, що всі ці важелі перебувають у держави. Вона, через урядові органи, встановлює і термін використання основних засобів (підприємства не мають такого права), суворо детермінує, які методи амортизації використовувати, встановлює систему, за якої суворо контролюється використання амортизаційних коштів. Протилежною до неї є система, за якою усі ці важелі переходять до рук конкретного підприємства. Це інша крайність. В центрі, на нашу думку, слід поставити третю схему взаємодії – змішану систему.

Необхідно віддати до рук підприємства певні інструменти управління і одночасно більшу відповідальність, що і було здійснено з веденням національних положень бухгалтерського обліку. Проте, подібна свобода повинна бути не абсолютною, вона повинна ґрунтуватися на індикативних (рекомендованих) параметрах, встановлювати певний коридор: не більше, але і не менше. Така система поєднує і державне управління, і особисту заінтересованість. Особиста ж заінтересованість, такий її прояв, як конкуренція, становить осердя економічного життя.

Така змішана система взаємостосунків повинна, на наше переконання, існувати і у сфері відтворення основних засобів: держава встановлює індикативні терміни використання для різних видів основних засобів, підприємство обирає у цих межах; держава встановлює різні методи нарахування амортизації, підприємства обирають на власний розсуд у встановлених межах; держава встановлює методи і межі вартісної оцінки і переоцінки основних засобів, підприємства вирішують, вдаються чи не вдаються вони до переоцінки. Слід зазначити, що із зазначеного невиконаним залишається відсутність індикативних термінів корисного використання, дуже важливої складової частини амортизаційного механізму. Водночас слід зазначити, що подібна схема викликає потребу великої, кропіткої роботи щодо розробки відповідних індикативних нормативів. Причому індикативні нормативи повинні регулярно оновлюватися, стосуватися засобів праці, вироблених у певний проміжок часу. Зазначені вище моменти системи управління відтворенням стосуються нарахування амортизації. Іншою складовою амортизаційного механізму є використання амортизаційних коштів.

Яким же повинно бути використання амортизаційних коштів, вільним чи регульованим? Існують пропозиції про те, щоб нормативно встановити суворе використання амортизаційних коштів. Діє така система наступним чином: при надходженні виручки у банк, на рахунок підприємства, певна його частина виділяється як амортизація і перераховується на спецрахунок, кошти з якого повинні використовуватися тільки за цільовим призначенням – на

придбання техніки і основних засобів та на ремонт основних засобів. Подібна система існувала в УРСР. Однією з причини невикористання зараз цієї схеми є приватний характер більшості аграрних підприємств. Чи може держава втручатися у розподіл власних коштів підприємств? Прихильники такого втручання, прихильники контрольованого використання амортизації стверджують, що проїдання основних засобів, яке зараз можна спостерігати в сільському господарстві, є достатньою підставою для регульованого використання амортизації. Прихильники вільного використання амортизації використовують аргументи про недопустимість знову повертатися до “ручного управління”, посилаються на світовий досвід. У світі найпоширенішою є друга модель амортизаційного механізму з регульованим нарахуванням амортизації і вільним використанням. На нашу думку, якийсь механізм контролю над використанням амортизаційних коштів повинен бути. Нехай контроль буде не прямий, а опосередкований, але він повинен бути. Наприклад, через застосування штрафних санкцій, через пільгове оподаткування.

Розглянувши загальні контури системи управління відтворенням основних засобів на рівні держави, ми можемо перейти до рівня підприємства. Якщо система, як ми визначили, вказує, хто повинен управляти, то на рівні підприємства суб’єктом буде, природно, підприємство. Уточнювати, який відділ чи яка саме посадова особа, немає сенсу, оскільки організаційні структури підприємств різняться. Концептуально схема управління відтворенням основних засобів на рівні підприємства виглядає так (рис. 3.3):

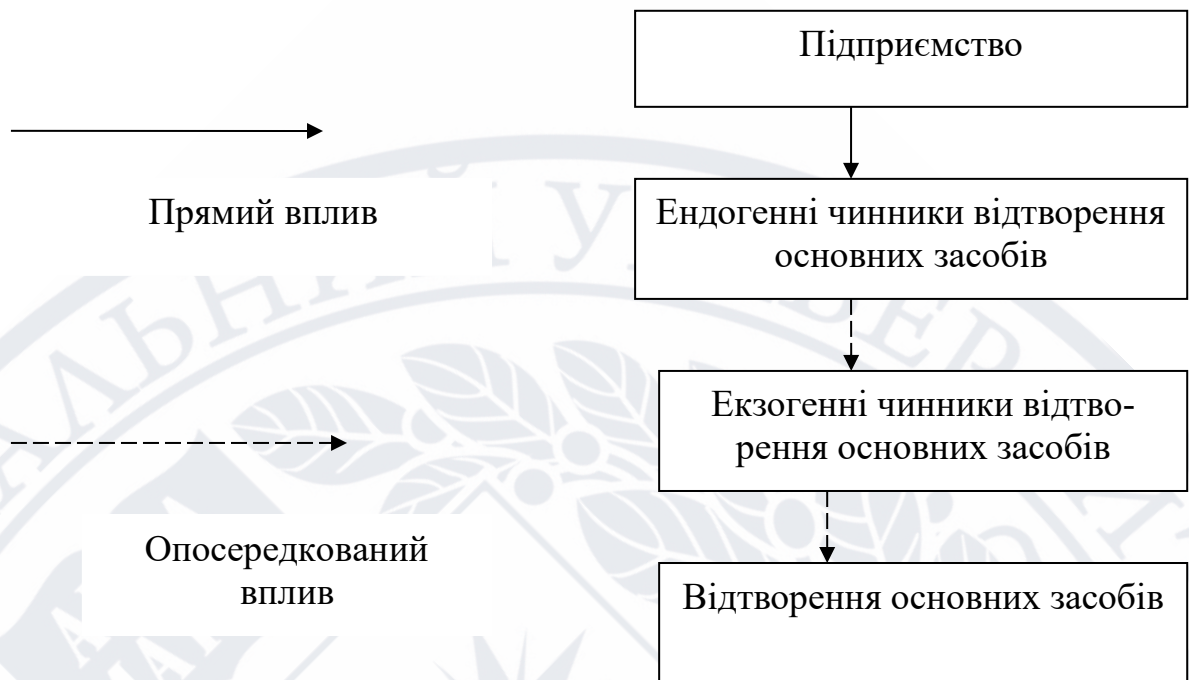

Рисунок 3.3 – Концептуальна модель управління відтворенням основних засобів аграрних підприємств з точки зору конкретного підприємства

Підприємство як відокремлений суб'єкт господарювання у процесі відтворення основних засобів має перед собою дві групи чинників: ті, на які воно може вплинути і ті, на які не може вплинути. На перші воно здатне і повинно справляти вплив. Друга група чинників існує поза межами впливу підприємства, воно може тільки зменшити вплив цих чинників успішним використанням ендогенних чинників. Підприємство може вважати, що зробило все можливе, якщо успішно керує ендогенними чинниками відтворення основних засобів. Подібний підхід потребує деталізації розгляду окремо управління ендогенними чинниками, окремо – екзогенними чинниками відтворення основних засобів, який буде дано у наступний розділах.

Повертаючись, до принципів системи управління відтворенням основних засобів, необхідно зазначити, що вона має бути не відокремленою частиною управління, а бути інкорпорованою у загальну систему управління, вона повинна мати комплексний характер. Взагалі принципи побудови такої системи можна навести за І.Бланком [14]:

1. Інтегрованість з загальною системою управління підприємством;
2. Комплексний характер формування управлінських рішень;
3. Високий динамізм управління;
4. Варіативність підходів до розробки окремих управлінських рішень;
5. Орієнтованість на стратегічні цілі розвитку підприємства.

Високий динамізм управління відтворенням основних засобів необхідний через динамічний розвиток зовнішнього середовища підприємства в умовах ринкових відносин. Нині управління на основі екстраполяції часто уже є неефективним. Навіть найбільш ефективні управлінські рішення, схеми фінансування, розроблені на підприємстві і застосовані у минулому, не можуть бути використані повторно.

Варіативність підходів передбачає розробку рішень у кількох напрямках, з кількома варіантами, з яких обирається найкраще, відповідно до мети і критерію ефективності.

Відсутність орієнтації на стратегічні цілі розвитку підприємства у відтворенні основних засобів може стати на заваді багатьом, на перший погляд, перспективним проектам. Якими б ефективними не здавалися ті чи інші управлінські рішення в сфері формування основних засобів, ті чи інші схеми фінансування відтворення основних засобів, вони мають бути відхилені у тому разі, якщо суперечать місії (головній меті) підприємства, стратегічним напрямкам його розвитку.

Під управлінням відтворенням основних засобів слід розуміти систему принципів, методів розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних із встановленням параметрів їх (основних засобів) обсягу та структури, а також їх залученням з різних джерел у різноманітних формах для здійснення господарського життя підприємства [14,с.66].

Значно ширше поняття становить собою механізм відтворення основних засобів. На відміну від системи, він включає, окрім відповіді на питання “хто”, іще і відповіді на питання “як” і “чим”. В основі механізму завжди має лежати мета. Ми знову не уникнемо дихотомії поділу на механізм на рівні держави і

на рівні підприємства. На рівні держави такою метою, на нашу думку, має бути забезпечення наявності основних засобів у достатній кількості і потрібної якості для забезпечення процесу виробництва благ, які споживаються населенням. Зрозуміло, що за існування принципу *Private Vices – Public Benefits* (приватні вади – на благо суспільства), подібна мета на рівні підприємства не може бути поставлена. У сучасному фінансовому менеджменті вважається, що головною метою діяльності підприємства є забезпечення максимального добробуту власника. Існують розбіжності також у об'єктах управління. Якщо на рівні держави такими об'єктами є основні засоби і народні фонди, то на кожному конкретному підприємстві об'єктами управління мають бути процеси відтворення основних засобів чи народних фондів.

Індекси оцінки рівня управління покликані виявити ступінь управління певними чинниками на тому чи іншому підприємстві. Вимірювальний інструментарій оцінки рівня управління посідає важливе місце у нашій концепції системи відтворення основних засобів. Такому переходові має сприяти подальший виклад розробленого нами економічного інструментарію оцінки рівня управління чинниками відтворення основних засобів.

Визначивши, що управління відтворенням у нашій концепції зводиться до двох пунктів: 1) управління ендогенними чинниками відтворення основних засобів; 2) зменшення негативного впливу екзогенних чинників, ми тим самим наголосили на тому, що на ендогенні чинники потрібно більше звертати увагу. Розроблені нами показники стосуються саме управління ендогенними чинниками відтворення основних засобів. Ендогенні чинники, як наголошувалося неодноразово, складаються з трьох пунктів: 1) величина суми нарахованої амортизації (бухгалтерські ендогенні чинники); 2) відповідність нарахованої амортизації меті, стратегії й тактиці у сфері фінансової і виробничої політики (як сума нарахованої амортизації погоджується з собівартістю продукції, конкурентною стратегією підприємства і т.д. (управлінські ендогенні, окрім збалансованості); 3) використання амортизаційних коштів (пропорції і збалансованість у відтворенні основних засобів).

Сума нарахованої амортизації є результатом взаємодії таких елементів, як метод нарахування амортизації, термін корисного використання, оцінка і переоцінка основних засобів. Зазначені параметри індивідуальні (якщо так можна висловитися щодо неживих предметів) для кожного об'єкта основного засобу чи принаймні для групи основних засобів. В цьому полягає причина того, що можна тільки пооб'єктно використовувати розроблений нами індекс. Назва його пооб'єктний індекс використання бухгалтерських ендогенних чинників відтворення основних засобів. Структура цього показника наступна:

$$I_{\text{увбн}} = \text{МА} * 0.40 + \text{ТВ} * 0.40 + \text{О} * 0.20 \quad (3.6)$$

де, $I_{\text{увбн}}$ - пооб'єктний індекс використання бухгалтерських ендогенних чинників;

МА – метод амортизації, що застосовується;

ТВ – термін використання об'єкта;

О – оцінка об'єкта основних засобів.

Суть цього показника полягає в тому, що він показує нам, як підприємство використовує надані йому законодавчо можливості впливати на суму нарахованої амортизації.

Кожен із зазначених параметрів уводиться у відсотковому вираженні до ступеня використання. За середній рівень береться значення елемента системи, який позначає середній рівень інтенсивності. Для показника МА таким середнім рівнем є річна сума нарахованої амортизації за прямолінійним методом, яка приймається за 100% і порівнюється з річної сумою нарахування амортизації за іншими методами. При цьому слід вказати на індивідуальність виробничого методу, яка проявляється настільки, що його не можна взяти до наших розрахунків. Осібно стоїть також податковий метод прискореного зменшення залишкової вартості. Вдаючись до цього методу, слід пам'ятати, що він має чотири групи об'єктів, норма амортизації за якими різниться, тому за цим методом буде чотири суми. У кожному конкретному випадку будуть різні

величини, оскільки величина залежить від терміну корисного використання.

До того ж якщо бухгалтерські методи враховують термін корисного використання, то податкові методи застосовують постійну норму амортизації і за однієї й тієї ж первісної вартості, але різного терміну корисного використання співвідношення між податковим і бухгалтерськими методами будуть різні.

Наступний елементом показника пооб'єктного індексу використання бухгалтерських ендогенних чинників є термін використання – ТВ. Термін використання повинен порівнюватися з нормативним рівнем. Оскільки індикативні терміни використання в Україні не розроблені, на відміну, наприклад, від Німеччини, то пропонується використовувати норми амортизації, розроблені ще за часів існування Радянського Союзу. У 1990 році були прийняті Єдині норми амортизаційних відрахувань на повне відновлення основних фондів народного господарства СРСР (далі Єдині норми), затверджені постановою Ради міністрів від 22 жовтня 1990 р. №1072, у яких вказана норма амортизації на кожную групу об'єктів основних засобів.

Застосування цих норм може викликати певні заперечення, пов'язані з відсутністю у Єдиних нормах сучасних видів технічного устаткування, різницею у рівні інтенсивності використання техніки тоді і зараз. Проте, навіть не зважаючи на це, доцільно застосовувати зазначені норми.

Визначити приблизний термін використання зараз за їх допомогою можна доволі легко (потрібно просто пам'ятати, що тоді застосовували прямолінійний метод): весь строк корисного використання, виражений у відсотках (100 %) потрібно поділити на норму амортизації, виражену теж у відсотках.

Наприклад, для трактора колісного Т-150К встановлена норма амортизації дорівнює 10%. Звідси термін використання дорівнює: $100:10=10$ років. Оскільки, зменшення терміну використання є ознакою активної позиції у відтворенні основних засобів, спрямованою на інтенсифікацію цього процесу, то слід ділити нормативний метод на застосовуваний на підприємстві, а не навпаки. Таким чином, продовження терміну використання порівняно з нормативним, буде знижувати показник пооб'єктного індексу використання

бухгалтерських ендогенних чинників відтворення основних засобів. Скорочення ж цього показника буде розглядатися як елемент інтенсифікації процесу відтворення і показуватиметься збільшенням показника пооб'єктного індексу. У такому випадку, перевищення терміну використання у господарстві порівняно до нормативного буде виражатися числом меншим за 100, а скорочення такого терміну – більше за 100. Наприклад, якщо підприємство встановлює термін 9 років, а нормативний 18 років, то у показнику буде 150%.

На розмір суми нарахованої амортизації значний вплив справляє оцінка і переоцінка основних засобів. Необхідно зазначити, що проблема оцінки існує здавна. Будь-який предмет можна оцінити або на підставі ціни, що була за нього сплачена, або ж на підставі поточної мінімальної ринкової вартості. Вибір полягає у виборі оцінки за минулим (історична собівартість) чи за майбутнім (переоцінена вартість). В Україні підприємствам надана свобода у цій сфері. Вони можуть обирати, за яким з двох способів оцінювати активи. Проте, обравши одного разу оцінку за справедливою вартістю, вони повинні підтримувати вартість на рівні справедливої і дооцінювати активи регулярно.

Уцінка основних засобів, навіть якщо вона є доведенням вартості до рівня справедливої вартості, впливає на суму нарахованої амортизації у напрямку зменшення, дооцінка – збільшення. На нашу думку, доцільно зменшення вартості активу (уцінку) позначати в індексі показником менше 100, а дооцінку – як збільшення, більше 100. У цьому разі ми будемо знати, у якому напрямку йде цей процес. Хоча має також право на існування думка, що уцінювання означає дію (а не бездіяльність) у сфері управління відтворенням основних засобів, тому навіть знецінювання потрібно приплюсовувати до 100.

Коефіцієнти 0.40 і 0.20 вказують на важливість цієї частини для розміру суми нарахованої амортизації. Як визначалися ці коефіцієнти? Нами застосований метод експертних оцінок. Більшість експертів, опитаних нами, зійшлися на такому співвідношенні: метод нарахування амортизації 40%, термін використання 40%, оцінка (переоцінка) основних засобів 20%.

Узагальнення індексу і його складових наведено у табл. 3.7. Порогові значення показника індексу використання бухгалтерських ендогенних чинників відтворення основних засобів: 1) індиферентний стан управління = 100 балів; 2) активна управлінська позиція, спрямована на збільшення нарахованої суми амортизації >100 балів; 3) пасивна управлінська позиція, спрямована на зменшення суми нарахованої амортизації <100 балів. Рівень, на якому підприємство не вдається до використання жодних можливостей, використовує серединні варіанти, буде відповідати показнику 100.

Таблиця 3.5 – Структура пооб'єктного індексу використання бухгалтерських ендогенних чинників відтворення основних засобів

	Метод амортизації, що застосовується	Термін корисного використання	Оцінка (переоцінка) основних засобів
Показник	Відношення річної суми амортизації за обраним методом до річної суми за прямо-лінійним методом	Відношення нормативного терміну використання до встановленого на підприємстві	Відношення переоціненої первісної вартості основних засобів на кінець періоду до первісної вартості на початок року
Позначення	МА	ТВ	О
Вимірник	Відсотків	Відсотків	Відсотків

Інтенсифікація буде позначатися індексом значенням понад 100. Неповне використання бухгалтерських чинників відтворення основних засобів, а також інтенсивне використання у напрямку зниження виллється у значення індексу менше ніж 100. Отже, розпишемо детальніше структуру цього показника:

$$I_{\text{убон}} = \text{ФМА/ПМА} * 0.40 + \text{НТ/ФТ} * 0.40 + \text{ВП/ПВ} * 0.20 \quad (3.7)$$

де $I_{увбн}$ – індекс використання бухгалтерських ендогенних чинників відтворення основних засобів;

ФМА – річна сума амортизації за фактичним методом амортизації, що застосовується до об'єкта основних засобів;

ПМА – річна сума амортизації за прямолінійним методом;

НТ – нормативний термін корисного використання;

ФТ – фактичний термін корисного використання;

ВП – вартість (первісна) основних засобів після переоцінки, без урахування вибуття і надходження основних засобів;

ПВ – основні засоби за первісною вартістю на початок року;

Зазначений пооб'єктний індекс показує нам, як використовується один момент, що належить до ендогенних, а саме скільки нараховано амортизації і як це робиться. Індекс управління ендогенними чинниками йде далі і охоплює уже усі ендогенні чинники, чинники, що на них може вплинути підприємство. Ендогенні чинники, як ми уже зазначали, складаються з трьох пунктів, отже, цей показник повинен мати також три елементи, що відображали б кожен з елементів. Структура цього показника така:

$$I_{уч} = АН * АС * АВ \quad (3.8)$$

де, $I_{уч}$ – індекс управління ендогенними чинниками відтворення основних засобів;

АН – нарахована амортизація;

АС – амортизація і собівартість, як амортизація узгоджується з собівартістю;

АВ – використання амортизаційних коштів;

Розпишемо детальніше структуру цього показника (табл. 3.8). Запропонована нами початкова структура цього чинника потребує подальшого удосконалення, оскільки не дає якогось орієнтира. Індекс повинен бути побудований так, щоб можна було визначити рівень управління. Для подібного

удосконалення уведемо іще кілька позицій. Кожен з показників, що характеризує певну сферу, має якесь ідеальне значення, що повинно закладатися у ідеальне значення індексу. Який цей оптимальний розмір і як його можна визначити? Оптимальний розмір, на нашу думку, можна визначити методом експертних оцінок або методом групування. Нами застосовані обидва методи.

Таблиця 3.8 – Структура індексу управління ендогенними чинниками відтворення

	Нарахована амортизація (АН)	Амортизація і собівартість (АС)	Використання амортизації (АВ)
Показник	Відношення нарахованої суми амортизації за період до суми основних засобів на початок періоду	Частка витрат на амортизацію у загальних витратах на основне виробництво	Відношення використаної амортизації (капітальних вкладень за рік) за період до нарахованої за період
Вимірник	Відсотки	Відсотки	Відсотки

Визначивши оптимальні рівні, ми можемо переходити до детальної побудови показника індексу управління ендогенними чинниками відтворення основних засобів.

Висновки до розділу 3

У даному розділі буду з'ясовано, що оцінюючи ефективність використання основних засобів на досліджуваному підприємстві слід відмітити, що спостерігається позитивне значення приросту основних засобів, оскільки оновлення переважає їх списання. Відповідно, ми бачимо, що ефективність використання основних засобів підприємства ПСП „Агромрія” значною мірою залежить від екстенсивних факторів. Так, із збільшенням оновлення основних засобів, фондодіддача поступово збільшується, а фондомісткість знижується. Стосовно рентабельності основних засобів, то вона має тенденцію до зменшення. Але внаслідок недосконалої політики управління прибутком

підприємства даний показник ми не можемо враховувати як головний показник ефективності використання основних засобів. Саме тому в якості головного показника ефективності ми обираємо показник фондівдачі.

На основі отриманих результатів, ми бачимо, що виробнича структура підприємства є досить позитивною, оскільки питома вага основних засобів виробничого призначення збільшується, а питома вага основних засобів невиробничого призначення зменшується.

Для визначення впливу факторів на ефективність використання основних засобів на підприємстві, в якості результативної ознаки (y) оберемо показник фондівдачі, в якості факторних ознак обираємо суму амортизації, оскільки вона найбільше характеризує рівень фізичного спрацювання основних засобів (x_1), коефіцієнт оновлення, оскільки цей показник характеризує екстенсивний фактор впливу на показник фондівдачі (x_2), виробнича структура основних засобів досліджуваного підприємства, так як саме даний показник характеризує інтенсивний фактор ефективності використання основних засобів (x_3) і коефіцієнт зносу основних засобів (x_4). Найбільший вплив на ефективність використання основних засобів має четвертий фактор – коефіцієнт зносу основних засобів, тобто знижуючи значення даного показника ми маємо резерви збільшення показника фондівдачі. Виробнича структура основних засобів також обернено пропорційно впливає на ефективність використання основних засобів. Зокрема, за умови збільшення питокої ваги основних засобів невиробничого призначення, ми матимемо зниження ефективності використання основних засобів через зниження показника фондівдачі. Що стосується показника оновлення основних засобів, то він є прямо пропорційний змінам показника фондівдачі. Тобто при збільшення цього показника на 1%, ми матимемо збільшення показника фондівдачі на 5%.

Таким чином, ми бачимо, що значною мірою на ефективність використання основних засобів впливають як інтенсивні, так і екстенсивні фактори, якими слід управляти з метою вдосконалення ефективності використання наявного обладнання.

На основі проведених досліджень нами були розроблені наступні пропозиції щодо вдосконалення ефективності використання основних засобів на досліджуваному підприємстві ПСП „Агромрія”:

1. Вдосконалити існуючу виробничу структуру основних засобів підприємства на основі використання оптимізаційних моделей, що дозволяє максимізувати ефективність використання основних засобів та сприяти пошуку резервів підвищення ефективності її використання.
2. Вдосконалити механізм управління відтворенням основних засобів через використання інструментарію управління ендогенними та екзогенними факторами. Такий підхід формує на підприємстві додаткові резерви інтенсифікації ефективності використання основних засобів, що дозволить збільшити резервну виробничу потужність та суттєво сприятиме підвищенню капіталовіддачі підприємства в цілому.

ВИСНОВКИ

На основі проведених теоретичних досліджень та практичного аналізу ефективності використання основних засобів на підприємствах нами було зроблено наступні висновки та внесені конкретні науково-практичні пропозиції.

1. Останнім часом деякі економісти почали використовувати щодо нової економіки категорію „капітал”, а інші – „капітал-фонди” чи „фонди-капітал”. На наш погляд, якщо зняти ідеологічну оболонку, то між категоріями „капітал” і „фонди” не існує різниці. Тому для перегляду категорії „капітал” немає підстав. Капітал - це категорія товарно-ринкової економіки, існування якої не треба ототожнювати з капіталістичним способом виробництва.

Категорію „капітал” у нашій економічній літературі традиційно розглядають як категорію, притаманну виключно капіталістичному способу виробництва.

Для протиставлення цій категорії в радянській економічній літературі обґрунтовувалася категорія „фонди”. Вважалося, що категорія „фонди” властива лише такій економічній системі, де існує загальнодержавна власність на засоби виробництва, вона є власністю самих трудящих, але насправді за умов адміністративно-командної системи трудящі не були власниками засобів виробництва, а останні не виступали загальнодержавною власністю. Хоча засоби виробництва в нашій колишній економіці іменувалися „фондами”, але по суті вони такими не були. Засоби виробництва фактично виступали у формі державного капіталу.

Таким чином, основні засоби — це матеріальні цінності, що використовуються у виробничій діяльності підприємства понад один календарний рік з початку введення їх в експлуатацію, зберігаючи при цьому свою натуральну форму і властивості, їх вартість поступово зменшується в зв’язку з фізичним чи моральним зносом, і переноситься на вартість головного продукту частинами, у міру спрацьовування.

2. Для визначення ефективного використання основних засобів ми розглянули методику, запропоновану Савицькою Г.В. Економіст запропонувала також використовувати такий показник як відносна економія основних засобів,

Згідно з методикою аналізу Савицької Г.В. найбільш узагальнюючим показником ефективності використання основних засобів являється фондорентабельність. Її рівень залежить не тільки від фондовіддачі, але й від рентабельності продукції.

На четвертому етапі аналізу вивчається інтенсивність відновлення основних засобів за рахунок основного капіталу в попередньому періоді

Зазначені показники розраховуються в процесі аналізу не тільки по основним фондам у цілому, але й у розрізі їхніх видів.

Отже, при аналізі основних засобів на підприємстві аналізуються наявність, структура, рух основних засобів. Основним показником використання основних засобів є фондовіддача. При цьому аналізі складається факторна модель і розраховується вплив кожного фактора. Розраховуються такі показники, як фондоозброєність, що відображає забезпеченість основними засобами підприємства.

3. За умов ринкової економіки процес господарювання в цілому має передбачати достатні економічні стимули для забезпечення ефективного використання основних засобів, усього майна підприємств. Дійова система таких колективних та індивідуальних економічних стимулів на підприємствах різних галузей народного господарства України поки що перебуває тільки на стадії становлення й розвитку.

Швидкому її запровадженню сприятимуть: реалізація програми роздержавлення та приватизації власності; широке акціонування підприємств, система їхнього оподаткування; побудова механізму оплати праці залежно від кінцевих результатів виробництва; більш гнучка амортизаційна та інвестиційна політика; державна підтримка великих інвестиційних проектів, підприємницької та зовнішньоекономічної діяльності тощо.

Для більш ефективного використання основних засобів на підприємстві слід вжити таких заходів:

- запровадження в дію невстановленого устаткування, заміна і модернізація його;
- скорочення денних і внутрішньозмінних простоїв. усунення даного недоліку може бути досягнуте шляхом введення прогресивних організаційних і технологічних заходів. Підвищення коефіцієнта змінності, що може бути досягнуто застосуванням оптимального графіка роботи підприємства, що включає ефективний план проведення ремонтних і налагоджувальних робіт.
- більш інтенсивне використання устаткування;
- упровадження заходів НТП;
- підвищення кваліфікації робочого персоналу, що забезпечує більш ефективне і дбайливе використання устаткування;
- економічне стимулювання основних і допоміжних робітників, що передбачає залежність зарплати від випуску і якості виробленої продукції. Формування фондів стимулювання і заохочення робітників, що досягають високих показників роботи.

Проведення соціальних робіт, що передбачають підвищення кваліфікації робітників, поліпшення умов праці і відпочинку.

Збільшення обсягів виробництва досягається за рахунок:

- 1) запровадження в дію основних засобів і виробничих потужностей;
- 2) поліпшення використання діючих основних засобів і виробничих потужностей.

Приріст основних засобів і виробничих потужностей підприємства, його підрозділів досягається завдяки новому будівництву, а також реконструкції і розширенню діючих ресурсів.

Поліпшення використання діючих основних засобів і виробничих потужностей підприємства може бути досягнуте завдяки:

- 1) підвищенню інтенсивності використання виробничих потужностей і

основних засобів ;

2) підвищенню екстенсивності їхнього навантаження.

Більш інтенсивне використання виробничих потужностей і основних засобів досягається насамперед за рахунок технічного удосконалювання останніх.

Інтенсивність використання виробничих потужностей і основних засобів підвищується також шляхом удосконалення технологічних процесів; вибору сировини, його підготовки до виробництва відповідно до вимог заданої технології і якості продукції, що випускається; забезпечення рівномірної, ритмічної роботи підприємств, цехів і виробничих ділянок, проведення ряду інших заходів, що дозволяють підвищити швидкість обробки предметів праці і забезпечити збільшення виробництва продукції в одиницю часу чи на одиницю устаткування на 1 кв. м виробничої площі.

Поліпшення екстенсивного використання основних засобів припускає, з одного боку, збільшення часу роботи діючого устаткування в календарний період (протягом зміни, доби, місяця, кварталу, року) і з іншого боку, збільшення кількості і питомої ваги діючого устаткування в складі всього устаткування, що є на підприємстві й у його виробничій ланці.

4. Аналіз ефективності використання основних засобів ми здійснювали на основі звітностей приватного сільськогосподарського підприємства, що знаходиться за адресою: Вінницька область, Немирівський район, с. Бондурівка.

Метою діяльності підприємства є забезпечення потреб населення України в продукції рослинництва і тваринництва. Предметом діяльності підприємства є: виробництво, заготівля, переробка, зберігання, транспортування і реалізація сільськогосподарської продукції; закупка сільськогосподарської продукції, худоби, товарно-матеріальних цінностей, в тому числі від населення за готівку, або шляхом товарообміну на взаємно-вигідних умовах; постачання товаровиробникам насіння, продуктивної худоби.

Аналізуючи основні економічні показники господарської діяльності підприємства, нами було з'ясовано, що валова продукція зменшилася, причому у і у рослинництві, і тваринництві відповідно на 18% і 28% станом на 2023 рік порівняно з 2022 роком. Така тенденція негативно впливає на формування кінцевих фінансово-економічних показників. Щодо чисельності працівників на підприємстві, то їх кількість поступово зменшується. Так, в 2022 році їх чисельність зменшилась на 9% порівняно із 2021 роком і становила 96 чоловік. А вже в 2023 році зменшення персоналу становило 70%, що становило 70 чоловік. Таким чином, даний показник плинності кадрів негативно впливає на ефективність управління персоналом підприємства всі ці фактори спричинили зменшення кінцевого фінансового показника - прибутку підприємства. Значення даного показника в 2023 році порівняно з 2022р зменшився на 221 тис.грн.

Таким чином, ми спостерігаємо зменшення темпів росту виручки від реалізації продукції поряд із збільшенням темпів росту витрат, пов'язаних з виробництвом і реалізацією продукції на підприємстві. Валовий прибуток підприємства ПСП „Агромрія” має тенденцію до зростання. Так, в 2022 році значення цього показника становило 256 грн., а вже в 2023 році – 269 грн. Слід відмітити, що підприємство проводить неефективну політику управління прибутком підприємства, оскільки має негативну структуру прибутку, що призводить до зменшення чистого прибутку підприємства, спрямованого на виробничий і соціальний розвиток підприємства.

В цілому, можна сказати, що досліджуване підприємство використовує помірковану політику управління фінансами, оскільки в своїй діяльності використовує як власні, так і залучені кошти. Відповідно, частка власного капіталу несуттєво зменшується. Так, в 2021 році його частка становила 50,6%, в 2022 році спостерігається його збільшення на 6%, а вже в 2023 році – зменшення на 5% порівняно із попереднім звітним періодом. Щодо довгострокових зобов'язань, то їх частка має тенденцію до зростання, що. З одного боку сприятиме залученню нової техніки і технології, а з другого – дещо зменшить запас

фінансової стійкості підприємства і спричинить зростання ризику. Негативним явищем на підприємстві є зростання кредиторської заборгованості в 2023 році порівняно із 2022 роком. Їх частка в структурі капіталу підприємства збільшується, що матиме негативні наслідки щодо фінансової стійкості і платоспроможності підприємства.

5. Оцінюючи ефективність використання основних засобів на досліджуваному підприємстві слід відмітити, що спостерігається позитивне значення приросту основних засобів, оскільки оновлення переважає їх списання. Відповідно, ми бачимо, що ефективність використання основних засобів підприємства ПСП „Агромрія” значною мірою залежить від екстенсивних факторів. Так, із збільшенням оновлення основних засобів, фондovіддача поступово збільшується, а фондомісткість знижується. Стосовно рентабельності основних засобів, то вона має тенденцію до зменшення. Але внаслідок недосконалої політики управління прибутком підприємства даний показник ми не можемо враховувати як головний показник ефективності використання основних засобів. Саме тому в якості головного показника ефективності ми обираємо показник фондovіддачі.

На основі отриманих результатів, ми бачимо, що виробнича структура підприємства є досить позитивною, оскільки питома вага основних засобів виробничого призначення збільшується, а питома вага основних засобів невиробничого призначення зменшується.

6. Отже, для визначення впливу факторів на ефективність використання основних засобів на підприємстві, в якості результативної ознаки (y) оберемо показник фондovіддачі, в якості факторних ознак обираємо суму амортизації, оскільки вона найбільше характеризує рівень фізичного спрацювання основних засобів(x_1), коефіцієнт оновлення, оскільки цей показник характеризує екстенсивний фактор впливу на показник фондovіддачі (x_2), виробнича структура основних засобів досліджуваного підприємства, так як саме даний показник характеризує інтенсивний фактор ефективності використання основних засобів (x_3) і коефіцієнт зносу основних засобів (x_4)

Найбільший вплив на ефективність використання основних засобів має четвертий фактор – коефіцієнт зносу основних засобів, тобто знижуючи значення даного показника ми маємо резерви збільшення показника фондівіддачі. Виробнича структура основних засобів також обернено пропорційно впливає на ефективність використання основних засобів. Зокрема, за умови збільшення питомої ваги основних засобів невиробничого призначення, ми матимемо зниження ефективності використання основних засобів через зниження показника фондівіддачі. Що стосується показникам оновлення основних засобів, то він є прямо пропорційний змінам показника фондівіддачі. Тобто при збільшення цього показника на 1%, ми матимемо збільшення показника фондівіддачі на 5%.

Таким чином, ми бачимо, що значною мірою на ефективність використання основних засобів впливають як інтенсивні, так і екстенсивні фактори, якими слід управляти з метою вдосконалення ефективності використання наявного обладнання.

На основі проведених досліджень нами були розроблені наступні пропозиції щодо вдосконалення ефективності використання основних засобів на досліджуваному підприємстві ПСП „Агромрія”:

1. Вдосконалити існуючу виробничу структуру основних засобів підприємства на основі використання оптимізаційних моделей, що дозволяє максимізувати ефективність використання основних засобів та сприяти пошуку резервів підвищення ефективності її використання.
2. Вдосконалити механізм управління відтворенням основних засобів через використання інструментарію управління ендогенними та екзогенними факторами. Такий підхід формує на підприємстві додаткові резерви інтенсифікації ефективності використання основних засобів, що дозволить збільшити резервну виробничу потужність та суттєво сприятиме підвищенню капіталовіддачі підприємства в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. Відомості Верховної ради України. 1996. № 12.
2. Господарський Кодекс України. Відомості Верховної ради України. 2022. № 18-22.
3. Закон України „Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті”. Нові закони України. К.: 2021.
4. Закон України „Про режим іноземного інвестування” (зі змінами і доповненнями) від 19.03.2022 р. ст. 2 № 93/96-ВР.
5. Закон України „Про оподаткування прибутку підприємств” (зі змінами та доповненнями) від 05.08.2023 №1957 – IV.
6. Александрова М.М. Фінансовий менеджмент. К.: ЦУЛ, 2021. 250 с.
7. Ареф’єва О.В., Сахаєв В.Г., Араф’єв О.В. Економіка підприємств. К.: Видавництво ЄУФІМБ, 2022. 237 с.
8. Афонін А.С., Нестерчук В.П. Технологія реструктуризації підприємства. К.: ЄУФІМБ, 2000. 72 с.
9. Ахновська, І., Бондаренко, Р. Технологічні тренди як ключовий фактор інноваційного розвитку: аналіз сучасних тенденцій. Управління змінами та інновації. 2024. №11. pp. 10-15.
10. Ахновська І.О., Болгов В.Є. Регулювання ринку прородної монополії в умовах економіки знань. Цифрова економіка та економічна безпека. 2023. №8. С. 161-167.
11. Ахновська І.О., Бондаренко Р.М. Науково-методичні підходи до визначення диджиталізації. Цифрова економіка та економічна безпека. 2023. № 6.
12. Ахновська І.О., Болгов В.Є. Управління людським капіталом бізнес-спільноти в умовах економіки знань. Економіка та суспільство. 2023. № 52. С. 63-67.
13. Андронік О.Л., Ключовська В.О., Солоненко Ю.В., Інноваційне підприємництво як складова стратегії розвитку національної економіки. Економіка і організація управління. №3 (55). 2024.

14. Андронік О.Л., Криворучко Д.М. Управління в умовах швидких інновацій та зовнішніх факторів в автомобільній галузі. Вісник Херсонського національного технічного університету. 2022. №4 (83). С. 119-127
15. Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І. Фінансова діяльність підприємства: Підручник. К.: Либідь, 2022. 312 с.
16. Бойчик І.М., Харів П.С., Хопчан М.І., “Економіка підприємства”. Львів.: Новий світ, 2001. 212 с.
17. Бутинець Ф.Ф. Економічний аналіз: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Житомир: ПП Рута , 2022. 285 с.
18. Вашків П.Г., Пастер П.І., Сторожук В.П., Ткач Є.І. Теорія статистики: Навчальний посібник. К.: Либідь, 2001. 320 с.
19. Гальчинський А.С., Єщенко П.С. та Палкін Ю.І. „Основи економічних знань: Навч. посіб. К.: Вища шк., 1998. 544 с.
20. Гриньова В.М., Коюда В.О. Фінанси підприємств: Навч. посіб. 2-ге вид., перероб. доп. К.: Знання-Прес , 2023. 424 с.
21. Економіка підприємства: Підручник. За заг. ред. С.Ф. Покропивного. Вид. 2-ге, перероб та доп. К.: КНЕУ, 2001. 528 с.
22. Економічна теорія: Політекономія: Підручник. За ред. В.Д. Базилевича. 3-тє вид., перероб. і доп. К.: Знання-Прес, 2023. 615 с.
23. Іваненко В.І., Болюх М.А. Економічний аналіз господарської діяльності. К.: ЗАТ НІЧЛАВА , 2001. 250 с.
24. Ізмайлова К.В. Фінансовий аналіз. Київ, 2001. 152 с.
25. Кірейцев Г.Г. Фінанси підприємств: Навчальний посібник: Курс лекцій. К.: ЦУЛ, 2021. 268 с.
26. Кірейцев Г.Г. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник: К.: ЦУЛ, 2021. 496 с.
27. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: Навч. посіб. 2-ге вид. К.: Т-во Знання, 2001. 378 с.
28. Клочковська В.О., Клочковський О.В., Трегубов О.С. Макроекономічні аспекти відновлення функціонування малого та середнього бізнесу в

контексті повоєнної відбудови національної економіки України. Економіка і організація управління. 2023. №1 (49). DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2023.1.9>

29. О.В. Клочковський , В.О. Клочковська , Л.В. Олійник. Актуалізація проблеми макроекономічної безпеки національної економіки України в умовах війни. Економіка і організація управління: Науковий журнал. Вінниця, № 3, 2023 р. С.52-55 DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2023.3.6>
30. Козловський С. В. Роль стратегічного економічного потенціалу в управлінні факторами розвитку сучасних економічних систем. Економіка та держава. 2010. № 2. С. 55-58.
31. Kholiavko, N., Zhavoronok, A., Marych, M., Viknianska, A., Kozlovskiy, S., Herasymiuk, K. (2020). Countries disposition in the global scientific and educational area: management and clustering, International Journal of Management, Vol. 11(5), pp. 400-415. https://iaeme.com/Home/article_id/IJM_11_05_039
32. Kozlovskiy, A., Bilenko, D., Kozlovskiy, S., Lavrov, R., Skydan, O., Ivanyuta, N. (2020). Determination of the risk-free rate of return on an investment efficiency based on the fractal markets hypothesis, Forum Scientiae Oeconomia, Vol. 8(3), pp. 61-72. <http://ojs.wsb.edu.pl/index.php/fso/article/view/316/247>
33. Kozlovskiy, S., Grynyuk, R., Baidala, V., Burdiak, V., Bakun, Y. (2019). Economic security management of Ukraine in conditions of European integration, Montenegrin Journal of Economics, Vol. 15. № 3, pp. 137-153. <http://dx.doi.org/10.14254/1800-5845/2019.15-3.10>
34. Kozlovskiy, S., Petrunenko, Ia., Mazur, H., Butenko, V., Ivanyuta, N. (2022), «Assessing the probability of bankruptcy when investing in cryptocurrency», Investment Management and Financial Innovations, Vol. 19(3), pp. 312-321. [https://www.doi.org/10.21511/imfi.19\(3\).2022.26](https://www.doi.org/10.21511/imfi.19(3).2022.26)

35. Костенюк Ю. Б. Оцінювання потенціалу розвитку малого підприємництва України. Статистика України. 2022. № 3–4. С. 45–56. Doi: 10.31767/su.3-4(98-99)2022.03-04.XX
36. Костенюк Ю.Б., Лазоренко О.Ю. Стратегічний аналіз підприємства аграрного сектору. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2023. №6 (324). С. 199-208 <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-324-6-33>.
37. Костенюк Ю.Б., Ткаченко М.О. Реалізація стратегічних імперативів у розвитку торговельного підприємства. Вісник економічної науки України. №2. 2021. С. 161-168. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2\(41\).161-168](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2(41).161-168)
38. Л. Олійник, Л. Матвійчук, Трансформація податкової системи України: нові виклики для бізнесу. Інвестиції: Практика та досвід. № 11, 2023. С. 31-36. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.11.31>
39. Олійник Л. В. Електронна комерція як новий формат підприємницької діяльності. Modern Economics. 2020. № 20(2020). С. 175-180. Режим доступу до ресурсу: <https://modecon.mnau.edu.ua/e-commerce-as-a-new-format/>
40. Олійник Л. Інноваційні складові креативного підприємництва в сучасних реаліях. Соціальна економіка. 2021. № 62. URL:<https://periodicals.karazin.ua/socoeconom/article/view/18248>
41. Підприємництво. Частина 1: Навч. посібник / [Андронік О.Л., Ахновська І.О., Болгов В.Є. та ін.]; під заг. ред. О.С.Трегубова – Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2022. 540 с.
42. Солоненко Ю. В. Сімейний бізнес, сім'я, бізнес-сім'я: окреслення сутностей у площині наукових досліджень. Економіка і організація управління. 2021. №2 (42). С. 115–131.
43. Солоненко Ю. В. Сімейний бізнес: порівняння з несімейним, ключові відмінності та особливості функціонування. Галицький економічний вісник. 2021. Том 71. № 4. С. 140-150.

44. Солоненко Ю. В. Фестивалі вуличної їжі як елемент туристичної дестинації. Економіка і організація управління. 2021. №4 (44). С. 242-255.
45. Солоненко Ю. В., Павло П. І. Державна підтримка та стимулювання бізнесу України в умовах війни. Галицький економічний вісник. № 3 (82). 2023. С. 190-200.
46. Солоненко Ю.В., Криворучко Д.М. Стан та сучасні тенденції розвитку готельного бізнесу в світі за впливу зовнішніх факторів. Галицький економічний вісник. № 4 (83). 2023. С. 130-140.
47. Томчук О., Трегубов О., Андронік О. Фінансові аспекти управління платоспроможністю малого та середнього бізнесу в умовах війни. Економіка та суспільство, 2023. Вип. 50. С. DOI:<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-42>
48. Трегубов О.С. Наукові засади управління інноваційно-активною структурою. Актуальні проблеми економіки, 2023. №1. DOI: 10.32752/1993-6788-2023-1-259-64-71
49. Трегубов О. С. Управління бізнес-процесами навч. посіб. для здобувачів вищої освіти. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. 85 с.
50. Левковська Л. Окремі проблеми структурної перебудови промислового виробництва в умовах сталого розвитку. Регіональна економіка, 2023. № 4, с. 187-190.
51. Мазараккі А.А. та інші. Економіка торгівельного підприємства. К.: Хрещатик, 1999. 800 с.
52. Макаренко М.В. Процес створення моделі ефективного функціонування промислового підприємства. Актуальні проблеми економіки, 2003. № 4, с. 141-147.
53. Маковесв А.П. Структурно-інвестиційні перетворення промислового виробництва // Формування ринкових відносин в Україні, 2021. № 17, с. 90-91.

54. Маковесв А.П. Чинники і умови формування ефективності промислового виробництва. Формування ринкових відносин в Україні, 2022. № 8, с. 59-62.
55. Мартиненко В.П. Економічна модель визначення рівня життєздатності промислових систем. Формування ринкових відносин в Україні, 2023. № 1, с. 121-124.
56. Мних Є.В. Економічний аналіз. К.: Вища школа, 2015. 470 с.
57. Москалюк В.Є. Планування діяльності підприємства. К.: Знання 2005. 252 с.
58. Мочерний С.В. Економічна теорія: Посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти. К.: Видавничий центр „Академія”, 1999. 592 с.
59. Опарін В.М. Фінанси: Навчальний посібник. К.: КНЕУ, 1999. 327 с.
60. Осовська Г.В., Фіщук О.Л., Жалінська І.В. Стратегічний менеджмент: Навчальний посібник. Житомир: ЖІТІ, 2005. 280 с.
61. Пасічник В.Г., Акіліна О.В. Планування змін та реструктуризація підприємств. К.: ЄУФІМБ, 2019. 150 с.
62. Петрович Й. Економіка виробничого підприємства. Фінанси України, 2015. №6. С.19.
63. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств: Підручник, 3-тє вид. перероб. та доп. К.: КНЕУ, 2001. 460 с.
64. Покропивний С.Ф., Колот В.М. Підприємництво: стратегія, організація, ефективність. К.: КНЕУ, 1999. 450 с.
65. Покропивний С.Ф., Швиданенко Г.О., Клименко С.М. Економіка підприємства. К.: КНЕУ, 2015. 248 с.
66. Примах Т.О. Економіка підприємства. К.: Вікар, 2018. 176 с.
67. Протонова В.О., Полонський А. Економіка підприємств. Київ.: ЦУЛ, 2019. 220 с.
68. Рясних Є.Г. Основи фінансового менеджменту. навчальний посібник. Хм.: ТОВ Тріада, 2000. 211 с.

69. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємств: Навч. посіб. К.: Знання, 2015. 654 с.
70. Сахарцева І.І. Основи складання бухгалтерської звітності за вимогами Національних стандартів України. К.: Кондор, 2015. 614 с.
71. Свіницька О.М. Планування діяльності підприємства: Навч. посіб. К.: Вид. Європейського університету, 2005. 232 с.
72. Селезньов В.В. Основи ринкової економіки України. К.: ЦУЛ, 2005. 300 с.
73. Сідун В.А., Пономарьова Ю.В. Економіка підприємств. К.: Вища школа, 2004. 145 с.
74. Славюк Р. А. Фінанси підприємств: Навч. посібник. К.: ЦУЛ, 2005. 460 с.
75. Стасюк Г.А. Фінанси підприємств: Навчальний посібник. Херсон: Олді-плюс, 2005. 480 с.
76. Таркуцяк А.О. Фінансовий аналіз та управлінські рішення. К.: ЄУФІМБ, 2001. 98 с.
77. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: Навч. посіб. К.: КНЕУ, 2004. 554 с.
78. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України. К.: Вища школа, 2001. 410 с.
79. Фастовець А.А. Економіка підприємств. К.: Знання, 2002. 245 с.
80. Філімоненков О.С. Фінанси підприємств: Навч. посібник. К.: Ельга, Ніка-Центр, 2005. 360 с.
81. Фінанси: Навчальний посібник. Під ред. А.М. Ковальнової. К.: Вища школа, 2000. 356 с.
82. Харів П.С. Економіка підприємств. Тернопіль: Економічна думка, 2021. 195 с.
83. Цал-Цалко Ю.С. Фінансова звітність підприємства та її аналіз. К.: ЦУЛ, 2002. 360 с.
84. Шегда А.В. Економіка підприємства: Навч. посібник для студ. екон. спец. К.: Знання-Прес. 2003. 335 с.